

VÕITLEJA

Nr.5 (449) 48. aastakäik

ÜLEMAAILMNE EESTI SÕJAMEESTE JA VABADUSVÕITLEJATE HÄÄLEKANDJA

September/oktoober 1999

KILDE EESTI VABADUSVÕITLEJATE ÜLERIIGISET KOKKUTULEKULT HAAPSALUS

Suve hakul (10. juulil) toimus Haapsalu kuurordilinnas Eesti Vabadusvõitlejate järjekordne kokkutulek. Sinna olid sõitnud delegatsioonid paljudest Eestimaa paikadest. Seekordne kokkutulek oli pühendatud 55-e aasta Eesti kaitselahingute möödumisele.

Jumalateenistus

Haapsalu Toomkirikus toimus pidulik jumalateenistus. Teenisid assessor praost Tiit Salumäe ja Eesti Kaitsejõudude pekaplan kolonelleitnant Tõnis Nõmmik. Mälestati oma elu kodumaa vabaduse eest andnud võitlejaid. Laulis Eesti Kaitsejõudude segakoor: „Hoia, Jumal, Eestit“.

Rongkäik

See algas linna kultuurikeskuse juurest. Vabadusvõitlejate ühenduste kolonnid marssisid pikki Posti-Karja tänavat oma lippude lehvides ja tuntud marsilaule lauldes Lossiplatsile Vabadussõja ausamba juurde. Tänav aäres seisvad inimesed lehvitasid ja tervitasid kolonne. Paraad võeti vastu ja asetati pärjad.

Lossiüel

Sinna oli kogunenud juba hulgaliselt inimesi. Kokkutuleku avas EV Liidu esimees Heino Kerde.

Ettekande tegi sõjaajaloolane Hannes Valter.

„Tänavu tähistame 55-e aasta möödumist 1944. aasta kaitselahingust“, ütles ta. „Teid, rindemehi, on neist saatustlikest päevadest jutustamas veel umbes 5000 meest. Seda on vähe. Kuid piisavalt palju, et kanda sõnum meie Teisest Vabadussõjast tänasesse päeva, meie noorteni.“

Ettekandja, kes ise kuulub põlvkonda, kes sõda ei näinud, ütleb, et ta tahab esitada mõned mõtted, mis võiksid tuua kasu.

„Ikka ja jälle on kuuida ja lugeda sihilikult, pahatahtlikult või rumalusest avaldatud mõtet — teie võitlust vabadusvõitluseks nimetada pole õige, sest kandsite võõrast mundrit. „Mehed, ei teie ega teie saatusekaaslased teiste väikeste rahvaste hulgast pole erandid. See on pigem reegel. Te esindate ajaloo tüüpilist nähtust. Kahjuks on alati neid, kes ihaldavad alistada teisi rahvaid ja on hävitanud kümneid riike. Kuid see pole suutnud hävitada rahvaste vabaduse iha. Esimesel võimalusel on allaheidetud rahvad haaranud relvad, kuid reeglina on see saanud võimalikuks võõras mundris. Ka võõrast mundrit võib kanda uhkusega kui võideldakse oma lipu all.“

Hannes Valter toob öeldu kinnituseks ajaloolisi näiteid Soome jäägritest, Poola legionäridest 200 aastat tagasi. Poolakad võitlesid oma maa vabaduse nimel isegi Itaalia, Prantsuse, Ungari ja koguni Türgi mundrit kandes. Ja ka teil pole mingit põhjust häbeneda mundrit, mida kandsite ja meil, eesti rahval, pole vaja kelleltki vabadust paluda. Neid ettekandja sõnu võeti vastu aplausiga.

„Kui keegi peab kelleltki vabadust paluma, siis lääne suurriigid, kes meid 1939. aastal Hitleri agressiooni ees maha jätsid ning Jaltas ja Teheranis meid Stalinile maha müüsid. Kahjuks ei saanud meie langetada otsust — kummal pool olla, selle teigi Londoni ja Washingtoni õnnistusel NKVD (aplaus). Selle tehingu ohvriks langes ainsa okupatsioonistaastajooksul 60 tuhat Eesti Vabariigi kodanikku. Ei tohi unustada, et väikerahvastel pole häid ja halbu valikuid. Valida saab ainult halva ja veel halvema vahel.“

Sõjaajaloolase kõnet kuulati suure tähepanuga. „See vabariik, mis meil täna on, on Teie võitluse viil. Paljude inimeste ja teie relvavendade jaoks aga kahjuks liiga hilja küpsenud viil. Mälestame neid ja oleme uhked, et viimaks ollakse ikkagi võitjate poolel!“ (kauakestev aplaus).

Sõna võtab Soome Sõjaveteranide Eesti Ühenduse aseesimees Uno Järve.

Ta toonitab, et noorte hulgas tuleks tõhustada eestluse ja rahvusliku tunde kasvatamist. Halvasti osatakse isamaalisi laule. Meile järelejäänud aastatel tuleks rohkem tähelepanu pöörata noortele.

Oleme väga tugevad

Eesti Vabadusvõitlejate Liidu esimees Heino Kerde tuletades meelde eelnenuid vabadusvõitlejate kokkutulekuid, ütles, et käesoleva kokkutuleku erinevuseks on see, et esimest korda selle ettevalmistamisest võtsid osa liidu kõik ühendused ja organisatsioonid. Tuletades meelde sündmusi 55 aastat tagasi, ütles ta, et see võitlus tagant järele vaadates oli nagu uppaja püüe haarata ölekõrrest. „Aga ei olnud teist võimalust, oli lootus, et meid toetavad läänevõimud. Kes me, vabadusvõitlejad, siis täna oleme? Piiblis on öeldud, et inimesel on antud elada 70 aastat. Üle selle elavad inimesed on väga tugevad. Oleme kõik üle 70-ne aasta vanad ja sellepärast julgengi öelda, et oleme väga tugevad mehed ja meil tuleb tegutseda niikaua kui suudame. Peame seisma selle eest, et saast, mis meile aastakümneid on selga sadanud, sellest end ja võitluskaaslast puhtaks pesta. Peame seisma selle eest, et langenud relvavendade matmispaigad saaksid korda.“

Peame aitamaks kaasa ajaloo valgete lehekülgede täitmisele, panema kirja oma mälestused.“

Liidu esimees tervitab ja tänab Haapsalu linna pead hr. Suklest, kes aitas kaasa kokkutuleku läbiviimisele.

(Järg. lhk. 11)

ÜLEMAAILMNE VABADUSVÕITLEJATE NÕUPIDAMINE

Ülemaailmse Eesti Vabadusvõitlejate Keskuse korraline peakoosolek toimus 29. mail 1999.a. Hamiltonis, Kanadas. Koosoleku juhatajaks valitakse esimees August Jurs ja protokolliks Raimond Tralla. Mandaatkomisjoni moodustavad ksvd. Rae ja A. Tooming. Nad jäävad ka hääle lugejateks.

Komisjon teatab, et kohal 16 delegaati 26 mandaadiga ja üks külaline. Kokku on esindatud 6 kesksorganisatsiooni 6-est eri riigist.

Eelmise koosoleku protokollil lugus ette R. Tralla, mis kinnitati ettekantud kujul. Keskuse tegevuse aruande esitas esimees A. Jurs. Ta manis, et Keskus vahendas Teise maailmasõja mälestusmärgi annetamist väljaspool Eestit. Märk oli Eesti Kaitseministeeriumi poolt kujundatud ja valmistatud. Keskus toetas kol. Rebese mälestustahvli paigutamist Viljandi Muusikakooli seinale. Keskus ja kõik allorganisatsioonid toetavad Sakala ühingu ettepanekut püstitada Sinimägedele mälestussammas kommunismi vastases võitluses langenud kangelastele. On saadetud märgukirjad Eesti presidendile ja välisministrile. 2. nov. 1998.a. alustati ülemaailmse korjandusega kol. Rebese põrnu ümbermatmise ja Sinimägedele ausamba püstitamise kulude katteks.

USA Liidu tegevusest informeeris koosolekut esimees Y. Anson.

Liit aitas kaasa Riigikogu valimiste korraldamisele USA-s, püüdis leida põhjust Sõjaväe Akadeemia üleviimiseks Tartusse, korraldas Vabadussõja 80. aastapäeva tähistamise Lakewoodis, New Jerseys, abistati konsul Jaakson'i matmisel New York'is, toetati majanduslikult Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühingu Tallinnas, taotleti toetust ka Eesti valitsuselt ja laenu Soomest Tatari tänav hoonete remondiks. Liidu liikmeteks on 8 ühingut ja USA-s asuv Ohvitseride Kogu. Toetatakse Keskuse algatust Sinimägedele rajatava ausamba püstitamiseks, tingimusega, et see oleks kommunismi vastu võidelnud meeste mälestuseks.

Inglismaa kaasvõitlejate tegevusest andis aru V. Riand. Koondisel on praegu 142 liiget. Otsustati püstitada mälestusmärk Ööni külla, 1944.a. Kärevere sillapea likvideerimise lahingute mälestuseks. Koondis on toetanud majanduslikult Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühingut Eestis. Saadeti sõjaajaloolist materjali Eestisse arhiividele kasutamiseks. Korraldati kaks sõjameeste kokkutulekut, üks Bradfordis ja teine Leicesteris.

Eesti Sõjameeste Sõprusühingu Rootsis esindaja Henno Uus puudus koosolekult, teda asendas Ylo Anson. Ühing tähistas oma 20-ndat aastapäeva eelmise aasta aprillis. Pühitselti Sinimägede päeva, Vabadussõja algust, toetati Idapataljonide Klubi Tallinnas, samuti Alfons Rebese mälestustahvli püstitamist Viljandis. Ühingu nimekirja on järele jäänud 58 kaasvõitlejat.

Sydney ühingut Austraalias esindas M. Pihlak. Ühing on pidanud aasta jooksul ühe peakoosoleku ja seitse juhatuse koosolekut. Võeti osa austraalia sõjaveteranide aastapäeva üritustest. Tähistati Võitluspäeva ja Võidupüha, toetati Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühingut kodumaal. Austraalia Sõjaveteranide Liitu esindas R. Rae. On korraldatud igakuiseid kokkutulekuid ja teisi üritusi koostöös Sydney ühinguga.

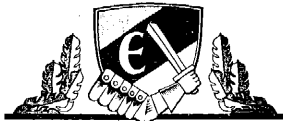
Eesti Vabadusvõitlejate Liidu tegevusest andis infot Ü. Tamre. Liit on taotlenud riigilt tunnustust meie võitlusele Teises maailmasõjas ja lisapensioni sellest osavõtjatele. Loodi Eesti Demokraatlik Ühendus ja tihendati koostööd soome ja läti sõjaveteranidega. Taastati ühenduse pidamine „Steineri grupi“ veteranidega Saksaamaal. Alustati ettevalmistusi väljaku rajamiseks Tallinna eesti üksuste mälestuseks, kes võitlesid Eesti vabaduse eest veeb. 1944 kuni sept. 1944.a. Ka oli alatud mälestussamba püstitamise töödega Sinimägedele. Liitu kuuluvad praegu 17 ühingut ning klubi ja Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühing. Kokku umbes 4500 liiget. Eesti Vabadusvõitlejate Liitu Kanadas esindas esimees R. Tralla. Peeti üks korraline esinduskogu koosolek ja 6 juhatuse koosolekut. Liitu kuuluvate ühingute ja teiste eesti organisatsioonide ning läti ja leedu sõjameeste organisatsioonidega Kanadas on olnud sujuv koostöö. Korraldati Põhja-Ameerika Sõjameeste Suvepäevad Seedriorus, Kanadas. Võeti osa EV aastapäeva, Suveharja pidustustest.

(Järg. lhk. 8)

Ülemaailmse Eesti Vabadusvõitlejate Keskuse aastal Esinduskogu peakoosolek toimus Kanadas, Hamiltoni E.E.L.K. kiriklas 29. mail 1999.a. Ees vasakult teine koosoleku juhataja August Jurs ja sekretär Raimond Tralla, paremalt viimane.

Foto: Raimond Tralla

Ülemaailmne eesti sõjameeste ja vabadusvõitlejate häälekandja

"VÕITLEJA"

Väljaandja: Sihtasutus „Võitleja“

Esimees-peatoimetaja: A. Jurs, 29 Burke Ave., Brantford, Ont., Canada, N3S 6V5. Ülemaailmse Eesti Vabadusvõitlejate Keskuse esimees. Tel.: (519) 753-3089.

Tegevtoimetaja: E. Lindaja, 47 Fielding Cres., Hamilton, Ont., Canada L8V 2P3. Tel.: (905) 383-0038, faks: (905) 383-0038, mobiiltel.: (905) 730-3375.

Toimetuse kolleegium: A. Kängsepp, R. Milk, P. Osko, E. Reinas ja R. Tralla.

Majandusjuht P. Osko. Ajaleht „Võitleja“ postiaadress: 958 Broadview Avenue, Toronto, Ont., Canada, M4K 2R6. Rahatšekid saata „Võitleja“ nimele.

„Võitleja“ esindajad: USA-s: Ylo Anson, Boston Hill Rd., Andover, CT, 06232, USA. Inglismaal: Heino Linsi, 7 Orlando Road, Leicester LE2 1WN, England. Austraalias: Leo Laanemaa, 19 Fitzgerald Cres., Strathfield South, N.S.W. 2136, Tel. (02) 9642 4045. Eestis: Hugo Avila, Muila põik 4-7, Tallinn EE0006, Tel. (02) 472 303.

Autori nime või nimetähga varustatud kirjutiste sisu eest vastutavad autorid ise.

„Võitleja“ ilmub kuus korda aastas.

Aastatellimine: 25.00 dollarit Kanada rahakursi alusel

"THE COMBATANT"

ESTONIAN BI-MONTHLY

Published by "Võitleja", 958 Broadview Avenue, Toronto, Ont. Canada M4K 2R6

Faks: (905) 383-0038

E-mail: ELindaja@aol.com

ÜKS EESTI RIIK

Eesti Demokraatlik Vabariik kuulutati välja 24. veebruaril 1918.a. ning seda tähtpäeva on tähistatud igal aastal eestlaste poolt, isegi N. Liidu okupatsiooni aastatel, väljaspool Eestit, sest kommunistide võimuaastatel polnud see seal võimalik, kuigi eesti rahvas meenutas salaja seda päeva.

Selle aasta 20. augustil avasid Toompea lossi väravad Riigikogu esimees Toomas Savi ja peaminister Mart Laar, et tähistada 1991. aastal taastatud Eesti Vabariigi tähtpäeva nendega, kes selles oma hääle andsid tollaegses Ülemnõukogus.

On kuuldu, et sellega loodi uus Vabariik, samuti kui Hitler Saksamaal lõi Kolmanda Saksa Riigi. Kuna Saksamaal loodi teistliiki diktaatorlikku riiki, siis oli see ehk arusaadav. Eestis aga kaotati Nõukogude Liidu okupatsioon ning taastati endine demokraatlik Vabariik. See oli julge samm 20. augustil 1991. a., tolleagues Ülemnõukogus, sest vene sõjajõud olid ikka veel Eestis. Muidugi nägid poliitikud ette N. Liidu lagunemist ja püüdsid sellise teguviisiga jääda võimupositsioonidele. See mis toimus polnud aga sarnane 1940. aasta sündmustega. Tol ajal oli Ülemnõukogu valitud N. Liidu sõjajõudude surve, mil lubati ainult kommunistlike kandidaatide valida. Vaatamata sellele ei usaldatud isegi valitud poliitikuid, ehk õigemini, sinna määratud valitsuse liikmeid, sest häaletamisel enamus eesti rahvast pani kastidesse hääletussedelite asemel paberitükke. 1940. aastal viidi Riigikogu ruumi Punaarmee üksus, et sundida Ülemnõukogu liikmeid hääletama Eesti ühinemist N. Liiduga. Loomulikult pidid kõik siis hääletama selle ühinemise poolt, vastasel korral oleks vastuhääletajad surmatud või viidud Siberi orjalaagritesse suurema, nagu tehti eesti poliitikute ja vanemate ohvitseridega, peale neid valimisi. Selline ühinemine N. Liiguga oli kui „tsirkus“, millel polnud õigust ega aru. Nii nagu „varaski“, ta võttis, mis oli hädavajalik! Selline olukord oli ka Eestis neil teada, enamuse rahva poolehoid puudus, kuid võimu juurde püüti jääda iga hinna eest.

Kommunistlikel seadustel polnud õiguslikku alust, sest need olid vaid vajalikud ühe võimugrupi teguviisi toetamiseks ja kasutamiseks. Tegelikult polnud N. Liiduga ühinemisel mingit alust ega õigust, samuti kui Eesti kommunistlikul valitsuselgi. Praegune taastatud riigikord on 24. veebruaril 1918. aastal loodud Eesti Vabariigi edasi kestmine, samuti on 1920. aastal määratud Eesti piirid seaduslikult Tartu Rahulepingu alusel. Mida okupeeriv N. Liit tegi, oli ebaseaduslik, seda peaks ka mõistma praegune Vene riigi valitsus. Imelik oli kuulda, kui see tubli kommunistliku korra hävitaja, Yeltsin, ütles, et ta ei loobu kunagi N. Liidu poolt okupeeritud aladest. See näitab, et tal pole arusaamist õigusest. Mis mõte on rõõvida maad väikeselt Eesti riigilt, suur maala ei muuda ühtegi riiki tugevaks. Loodame, et praegune Eesti valitsus lahendab Venemaaga piiride küsimuse 1920. aasta Rahulepingu alusel. Kui venelased sellega ei nõustu, siis peaks seda arutama Rahvusvahelises kohtus. Venemaa on ju oma maala poolt kõige suurem riik, miks peaks ta veel rõõvima väikese Eesti riigilt maad? Tegelikult on Venemaa palju võlg Euroost, selle hirmsa viiekümne aastase okupatsiooni tagajärjel tekitatud kahjude eest!

Meile näib, et lääneriikide juhud nagu ei tahaks toetada Eesti ja teiste Balti riikide inimõiguste küsimusi. Nad ei taha aidata meid lahendada piiride ega N. Liidu poolt sisseveetud venelaste küsimusi, viimased toodi sinna, et välja suretada eesti rahvast. Tundub, et praegused lääneriikide juhud mõtleavad nii nagu sõjaegsedki, kes „müüsid“ peaaegu pool Euroopat N. Liidule. Maailm peaks mõtlema nendele suurtele kannatustele, mis see otsus tegi – orjastas neid järgnevat viiekümneks aastaks.

Tahaks loota, et ükskord Euroopas seadakse õiglus jalule ja meie väike eesti rahvas saaks rahulikult elada ja õnne maitsta nagu enne Teist maailmasõda.

A.J.

MOODUSTATI SÕJAMEESTE ESTO 2000 KOMITEE

Juba rohkem kui aasta tagasi tegi Ülemaailmne Eesti Vabadusvõitlejate Keskus Kanada Eesti Vabadusvõitlejate Liidule (KVLIIT) ülessandeks sõjameeste ürituste korraldamise ESTO 2000 puhul Torontos, Kanadas.

KEVLIidu juhatusel koosolekul otsustati ürituste läbiviimiseks moodustada komitee eelmiste ESTO-de eeskujul. Komitee koosseis, 13 liiget, pidi koostatama järgmiselt EVLIit, üks liige; Toronto Eesti Võitlejate Ühing (TEVÜ), 6 liiget; Hamiltoni Eesti Võitlejate Ühing (HEVÜ), 2 liiget; Lennuväe poiste Klubi Torontos, 3 liiget; Ohvitseride Kogu Kanadas, 1 liige. Kuna Soomepoiste Klubi Torontos astus välja Liidust, siis neid esialgu ei kutsutud komitee koosseisust osavõtma kuni Klubi seisu-koht selles selgub.

Komitee oma esimesel koosolekul, 11. augustil 1999.a., jagas ametikohad järgmiselt: esimees R. Tralla, abiesimees A. Jurs, teine abiesimees R. Moks, sekretär G. Toming, laekur A. Tooming, majandus J. Reinoja, sõdur-õhtu meelelahutuslik kava E. Purje ja R. Tralla, sõjameeste konverentsi korraldamine H. Kruuv ja E. Lindaja, dekoratsioonid Mandra ja Lillepõld, ametita liikmed D. Kase ja A. Kängsepp.

Sõjameeste üritused toimuvad 11. juulil 2000.a. Toronto Eesti Maja suures saalis. Sõdur-õhtuks on olemas ainult 320 kohta, üritus algab ühise õhtusöögiga, millele järgneb vahetult meelelahutuslik kava tantsuga (kui veel tantsijaid meeste hulgas leidub?). Teised üksikasjad selguvad ligemal ajal ja meie toome need ära „Võitleja“ veergudel.

E. Lindaja

TARTUMAAL AVATI MÄLESTUSKIVI KÄREVERE SILLAPEA LIKVIDEERIJALE

Laupäeval, 19. juunil avati Tartumaal, Kärevere ja Kärkna vahel Öve küla juures mälestuskivi neile võitlejatele, ühest meie politsei rindepataljonist ja soomepoiste rügemendi esimesest pataljonist, kes võitlesid augustikuu viimastel päevadel 1944 siinses rindelõigus.

Seda lahingut, mis toimus 55 aastat tagasi, on nimetatud mitut moodi: Pupa-vere lahing või Kärevere sillapea likvideerimine. See oli rindelõik, mida täielikult katsid Eesti väeosad. Punaarmee oli 1944. aasta augustikuu viimastel päevadel tunginud üle Emajõe ja loonud sillapea, mida ta ka pidevalt laiendas. Vaatamata sakslaste vastuseisule ja Saksa väejuhatuse poolt vastu võetud otsusele Eesti maha jätta, otsustasid Eesti väeosad siiski vasturünnakuid korraldada, et Emajõel rinnet stabiliseerida.

Vasturünnak õnnestus, ehkki ränkade kaotuste hinnaga. Emajõe lahingutes osavõtnud kirjutavad, et äkki haaras mehi säärane vaimustus: nüüd on käes teine Vabadussõda. Nüüd ainult edasi! Punased juba jooksevad! Neile järele!

Vabastades oma teel talu talu järele, küla küla järele, leidsid Eesti sõdurid eest taganeva Punaarmee poolt jultumalt mõrvatud külalainikke ja vangi langenud sõjamehi. See andis võitlusele oma värvingu ja ka hoo.

Tartu vallavalitsuse abiga, kuid eelkõige Inglismaa Eesti Sõjaveteranide Ühenduse eestvedamisel sai mälestuskivi avamine teoks. Ettevõtmist toetas ka Kaitsejõudude peastaap, Tartu üksiku jalaväepataljoni auruühm ja kaitseväge orkester. Koraldusliku poole eest hoolitses peastaap koos Tallinna garnisoni komandantuuriga.

Mis aga kõige väärtuslikum: kohal olid ka Eesti üksustes võidelnud sõjamehed, nüüd juba veteranid eesotsas Inglismaa Eesti Sõjaveteranide Ühenduse esimehe, Kotkaristi kolmanda klassi kavaleri Voldemar Kiigega.

Voldemar Kiik on mees, kes veel palju aastaid pärast sõda osales operatsioonides Eestis ja Lätis, pääses siit eluga. Nendes võitlustes kandis ta teist nime ja tal oli hoopis teine elulugu. Nüüd on need asjaolud muutunud avalikkusele kättesaadavaks, egas muidu Vabariigi President andnud talle kõrget aumärki teenete eest.

Kärevere sillapea likvideerimise lahinguid mälestav kivi seisab Öve küla juures nüüd ja loodetavasti igavesti.

Rein Helme, Tallinn

Osa Kärevere sillapea likvideerijatest oma sõpradega mälestuskivi kõrval

TORONTO EESTI ÜHISPANK

Asukoht: Eesti Majas, 958 Broadview Avenue

Toronto, Ontario M4K 2R6

Telefon (416) 465-4659 Fax (416) 465-8442

Järeleka:

EESTI VENEKEELNE AJAKIRJANDUS JA VENEMAA AJAKIRJANDUS ALFONS REBASE ÜMBERMATMISEST

Alfons Rebase ümbermatmisest kirjutasid midagi kõik Eesti venekeelsed ajalehed. Kõige sõnakam oli Estonija, mis avaldas viis artiklit, järgnes Russkij Telegraf kolmeka. Teised piirdusid ühe artikliga. Peamiseks argumentiks, mida ümbermatmise vastu esitati oli sellega kaasnev fašismi taassünd Eestis. Ainukesena esindas, kui mitte positiivset, siis vähemalt neutraalset seisukohta nädalaleht Denj za Dnjom, mille sõnul liialdasid vene poliitikut oluliselt, kui nägid Alfons Rebase ümbermatmises Eesti muutmist fašistlikuks. Seda usuvad vähesed, arvestades seda, et ümbermatmise vastu korraldatud piketil osalejaid leidis vähe.

Piketist kirjutati veel niipalju, et piketeerijad ei taibanud kahjuks eesti ja venekeelsele antifäšistlike plakatite asemel kasutada inglise keelseid, et äratada turistide tähelepanu, keda neil päevil liikus Toompeal kõige enam.

VASTUKAJA ÜMBERMATMISE PÕHJENDUSELE

Arvatakse, et Rebase matmisloht Augsburgis oleks ilma Eesti valitsuse ja selle ajaloolasest peaministriga jäänud tema viimaseks. Ümbermatmist põhjendati sellega, et sealse haa eest ei hoolitse keegi. Sergei Repjev veenab lugejaid, et ta on Saksamaal surnuueadades käinud — ei ole seal hooldamata haudu. Tõenäoliselt arvas keegi lihtsalt, et väiksel Eesti rahval ei ole piisavalt oma kangelasi, haudu, mille juurde saaks noored tulla. Kuid kui noored Rebase hauale tulevad, kas nad mõtlevad ainult andekast komandörist, või näitavad sellega solidaarsust selle organisatsiooni ideoloogiaga, mille ridades ta seisis? Vaevalt küll matustel osalenud grupp „skinhead“ sõdurisaabastest ja käskudele allumistest mõtleb. Nii nagu üks nendest ajakirjanikele ütles, võitlevad nemad „rassi puhtuse“ eest.

Samad motiivid — vajatakse kangelast ja haa hooldamata jäämine Saksamaal on vaid katteks öeldud — kõlavad ka teistes artiklites.

- Kuna ajalugu hakati ümber kirjutama ka taasiseseisvunud Eestis, tekkis vajadus uute rahvuslike kangelaste järele, kellest räägiksid riigitegelased ja kellest võiksid lapsed lugeda ajalooõpikutest. Eestlastest Nõukogude Liidu kangelased, kes võitlesid fašismi vastu, põlati kohe ja igaveseks ära. Tähendab, alles jäid need, kes võitlesid NLi vastu.
- Ametliku versiooniga Alfons Rebase ümbermatmiseks — haa mitte hooldamine Saksamaal ja pealematmine — üritatakse jätta muljet, et mingeid poliitilisi põhjusi selle taga ei ole. Ümbermatmisega loodab Eesti valitsus tappa kaks kärbest ühe hoobiga: rahuldada igatsust rahvuslike kangelaste järele ja siluda Hitleri-Saksamaa soldatite vägitegude ülistamise šokeerivat efekti, mis oli Läti kurvaks kogumiseks. Kuna valitsuse liikmed matustel ei osalenud, püüti anda sellele üritusele mitte ametlikku, vaid rahvuslik-patriootilist iseloomu.
- Venemaal on paljudel omaksed teadmata kadunud ja nende haudu ei hoolda keegi. Nüüd äkki see Rebane, kes on maetud Saksamaale ja kelle haa eest kindlasti hoolitsetakse — miks teda siia vaja on. Las olla seal, kus suri!

FAŠISMI LEVIK

Ajalehtedes luuakse katastroofiline pilt sellest, milliseks oleks Eesti elu kujunenud, kui mitte Nõukogude väed ei oleks Eestit vabastanud.

- Kujutagem ette, et natsism oleks saavutanud võidu. Sellega kaasajooksikutele oleks tulnud valida: kas võtta vastu ideoloogia ja uue korra moodi, mille maksimaalne mõõndus oleks olnud „Eesti provintsi“ eksisteerimine kohaliku omavalitsusena — või minna „metsavennaks“. Kuid nii nagu natsismi võit oleks tähendanud massilist genotsiidi ja lükanuks Euroopa tsivilisatsiooni tagasi barbaarsusse, oleks natsismi kaasajooksikud, vaieldamatult jaganud vastu- tust selle kuritegude eest.
- Me teame vähe sellest kuidas saksalased kavatsesid hävitada kõik mitte arialased. Muidugi ei oleks eestlased selles nimekirjas olnud esimesed (esma- lt oleks neile jäänud orja roll — nagu muistsel ajal, alguses baltisaksalased, hiljem natsistid), kuid sellele lootma jääda ei oleks olnud mõistlik. Rääkida nendes tingimustes Eesti vabadusest on absurd.

Ühiskond ei tohi lubada sellise järgi ja ohtliku nähtuse levikut, nagu fašism. Natsionalismi pisikud, mis on säilinud vanade tapetud sõjameeste mündrides, lähed- vad kergesti noorema põlvkonna verre. Rebase teenistuslehel on 1941-st kuni 1944-nda aastani konvoipataljoni juhatamine, kuid väga hästi on teada, keda ja kui- das konvoierisid politsei ja SS-lased: komistasid või astusid kõrvale — ja kuul selga.

Päris alusetuks ei peeta ka kahtlust Rebase seose kohta NKVDga. Algalgati ju 1965. aastal Rebase vastu kriminaalasi süüdistatuna sõjakuritegudes, kuid lõpuni seda ei viidud. Ehk sellepärast, et mitte paljastada agenti.

ÜMBERMATMISE AKTSIOONI TAGAJÄRJED EESTI REPUTATSIOONILE

Eesti Moskva kogukonna liidri sõnul on venelastel moraalne õigus suhtuda Reba- sesse ja tema samastesse, nagu eestlased suhtuvad punastesse terroristidesse — venelastesse. Seepärast peab Eesti valitsus selliste ettevõtmiste korral olema valmis hukkamõistuks, mitte ainult Vene Föderatsiooni valitsuse poolt, vaid ka kogu vene rahva poolt. Arvatavate, et aja jooksl saavad siiski meie majanduslikud huvid Venemaa suhtes poliitikast tähtsamaks ja siis saavad Kremli suunas sülitamisest rahuldsud vaid ideoloogilised neandertallased.

Alfons Rebase suhtes on rohkem ja vähem kriitilisi seisukohavõtte. Kirjutatakse, et Alfons Rebane oli kahtlemata julge inimene, kuid ta kuulus inimvaenulikkuri- tegeliku režiimi. Tema põhikas kuulutamine tänasel päeval, kui Eesti pörib ELi ja NATOsse, viib alla riigi reputatsioonile. Suhtub ju kogu tsiviiliseeritud maailm tsivilisatsiooni ja SS-i ühemõtteliselt taunivalt. Kogu Eesti valitsusele omistatakse moraal, et tap- jaid austatakse aga ohvrid unustatakse. Nimelt on Metsakalmistul ka teine haud — vennashaud, kuhu on maetud 1000 (!) erinevast rahvusest rahumeelset, kes lasti elajalikult maha enne vabastaja — Nõukogude armee — tulekut. Need inimesed lasti barbaarselt maha SS-laste poolt, kes kandsid samasuguseid paguneid kui Alfons Rebane.

Vene kodanike III kongress esitas resolutsioon fašismiohust Eestis, milles nõuti, et Eesti valitsus, mis üritab riiklikke struktuure siduda fašistlike satelliitidega (SS- veteranid, Erna retk), peab endale võtma ka vastutuse II maailmasõjas toimunud eest. Samaselt Saksamaa valitsusega peab Eesti valitsus otsustama küsimuse

Kaljo Alaküla lennuväs (1):

LAHINGLENNUD ALGAVAD

On kodu meil üleval pilvede võõs
keset kodumaa päikese sära.

Seal vaenlema lennati pimedas öös,
All kaikumas lahingu kära.

26 juulil jõudisime Jõhvi. Staabist olla nõutud, et me kohe samal ööl alustaksime lahinglendudega. Aga meie kapten Ürgsoo, ehk nagu teda kutsuti, vana Ürr, tubli mees, suutis staabi meestele selgeks teha, et enne on vaja paar päeva, et nii masi- nad, kui ka mehed lahinglendudeks ette valmistada. Muidugi käis kõik see töö paral- leelsest. Maapealsel personalil jagus tööd küllaga. Peale mootorite vajasis kontrolli- mist pommiraamid, pommide kinnituseadmed, pommide teravaks tegemise elektri- line süsteem ja mehhaanilised päästikud Sest, jumal hoidku, kui pomm lahinglennul alt ära ei tule, aga pommiga maandumine oli kategeooriliselt keelatud. Pommimehed nägid õppepommidega kurja vaeva, et neid üle kolmepuudaseid, 50kg jurakaid, päästikute kontrollimiseks pommiraamidele upitada, ja need siis lahti päästa. Ning et asi oleks loollikindel, korrali seda tegevust mitu korda. Kõvasti oli tegemist elektrikutel, sest peale pommide elektriliste sütitute, seoses eelseisvate öö lendudega, tahtis kogu elektrisüsteem põhjalikult ülekaunist. Samal ajal meid, lendavat koosseisu, koolitas vana Ürr, tuupides meile rinde tarkusi. Kõigepealt pidime endale selgeks tegema oma lennuvälja asukoha. Öine navigeerimine toimus tol ajal majakate abil, millised plinkisid konkreetselt morsetähedte kombinatsiooni või andsid kindlat valgus- signaali. Töötasime läbi oma kaardilid kursiarvestused igalt majakalt koju, nii Tam- miku lennuväljale, kui ka tagavara lennuväljadele, juhuks, kui meie lennuväli on pu- ruks pommitatud või mõnel muul põhjusel suletud. Kõik need kursiarvestused tuli pähe õppida, sest lahinglennule oli keelatud kaarte kaasa võtta. Meie jaoks kujunes kõige tähtsamaks kahe tähte PU morsemärkide kombinatsiooni plinkiv majakas. See oli nõ. meie lennuvälja koduvärvaks. Muidugi ei asunud ta kusagil lennuvälja ääres, vaid paarikümne kilomeetri piki Pagari teed lisaku poole lennata. Tagantjärele peab ütlemä, et venelased neid majakaid ei pommitanud. Küllap ka nemad kasutasid neid isid navigeerimisel, nagu meie nendegi omi. Kuna asusime rindejoonest linnu- lennol vaid mõnekümne kilomeetri kaugusel, tuli enne rindele jõudmist sellisel kõrg- gust koguda, et olla väljaspool vähemalt kergete õhutõrjerelvade tule ulatust so. 2000m. Sellest kõrgusest ülespoole ei lasknud enam sisse õhutõrje kuulipildujad ega kerged flakid, püssitulest rääkimata. Kõrguse kogumiseks, kuna see toimus ilma pardatuledega, pimedas, välistamaks kokkupõrkeid, olid eraldatud eraldi tsioonid. Ja nii see pommikonvoier töötas. Esimene startija lendab 2000m kõrgusel üle rindejoone tolleks ööks määratud objekti pommitama. Teine kogub tsoonis kõrgust, kolmas startib, neljas võtab peale pomme, küüst ja lüureib starti. Samal ajal tule- vad esimesed poisid rindelt tagasi ja asuvad uuele ringle. Muidugi, nii sama lihtne see lugu ei olnud. Nii lennuväljalt ärarend, kui ka sinna tagasi pöördumine, toimus väga rangete mängeuregite järgi, millised olid kooskõlastatud õhutõrje meestega. Nii tuli peale starti tuled ära kustutada, lennata 200m kõrgusel majakani P.U. ja sealt jätkata tsooni kõrgust koguma. Taoliselt toimus ka rindelt tagasitulek. Ka siis pidime lennuväljale lendama üle P.U. samuti 200m kõrgusel piki Pagari teed. Kõutjutilajatel oli kohustus P.U. juures plinkida tuledega selleks korra kinnitatu, pidevalt muude- tavat signaali, milline teavitas õhutõrje mehi kui ka lennuvälja teenistust, et tuleb oma masin. Juhtudeks, kus võisime mõne vea tõttu saada oma flakilt õhutõrje tuld või sattuda oma helijõuile valgusvihku, olid meil kaasas spetsiaalsed tunnusraketid E.S.-id. Need olid pikad padrunid, millised laaditi läbi lennukikere väljaulatavasse raketipüstolisse. Selline E.S.-i pauk oli maailma tore tulevärk. Näiteks kõigepealt väljus üks punane, siis sellest hargnesid kaks valget ja siis kaks rohelist. Ma ütlesin näiteks, sest värvide kombinatsioon muudeti iga päev. Need raketid olid num- berdatud ja siis teatati ka õhutõrjele, millised numbrid olid momendil kehtivad. Muuseas, venelastel niisugust luksust ei olnud. Ka nemad, üle rinde lennates tutvustasid en- nast ja tulistasid selleks või teiseks päevaks kinnitatud värve, kaks rohelist ja teisel ööl 3 punast. Raketid tulistati välja üks haaval, muutes lihtsalt värvide järjekorda. Ja nii oligi meil peale oma E.S.-ide kaasas terve kollektsioon igat värvi raketite ja siis vahel juhtus, et mõni meie poistest tuli rindelt ja teatas. „Poisid, venelastel on täna roheline ja punane!“ Ja siis vahel tehti tõesti nii, et kui Vasja oma torud hüüdma pani, anti neil seel õöl kehtivate värvidega märku „Omadi“ ja Ivani torud jäid vait. Ja kui nad siis „omade“ käest pommid kaela said, küll siis võis olla seal all üks emade meelde- tuletamine. Küllap siis teatati, et „omadi“ pommitavad „omasid“ ja siis muudeti opera- tiivselt värvide järjekorrad ära ja järgmistele meestele, kes läksid kurge kirvega püüd- ma, anti topest säru.

(Järgneb)

moraalse ja materiaalse kompensatsiooni eraldamise kohta riigieelarve vahendi- test, neile, kes kannatasid eestlastest fašistide käe läbi.

VENEMAA AJAKIRJANDUS ALFONS REBASE ÜMBERMATMISEST

Venemaa pressis ilmus 4 Alfons Rebase ümbermatmist puudutavat artiklit, neist 1 oli uudis Ühinenud Rahvapartei korraldatud protestiaktisioonist valitsuse vastu Rebase ümbermatmisest, 1 arvamus enne tsereemoniat ja 2 kommentaari selle järele.

Kõige kriitilisema pika ülevaate Rebasest, eestlaste fašismilembusest ja tsere- mooniast endast andis Aleksei Smirnov, kes nimetas Eestit (koos Lätiga) fašismi looduskaitsealaks, kus Teise maailmasõja ajal elas märkimisväärselt suur SSlaste populatsioon, kellest tänased Eesti poliitikud püüavad teha rahvuslikke ikooni.

Sankt-Peterburgskije Vedomosti korrespondendi Juri Tšernjajski arvates tõuka- vad praegused Eesti võimud SSlast eeskujuks seades eesti noorsugu moraalsesse kloaki. Vaoshoituma ja neutraalsema pildi maalil Nezavisimaja Gazeta ajakirjanik Aleksander Reutov, kelle sõnul tundsid eestlased ümbermatmise vastu väiksemat huvi kui venekeelsed ringkonnad.

LÕPETUSEKS VEEL ÜKS HINNANG EESTI VALITSUSELE

Muidugi on riigile vaja kangelasi, seda teadsid ka Hitler ja Stalin, ja teab seda ka Mart Laar. „Tõde võib ka alasti riigi käia, aga vae vajab alati rüüd“. Vae nimel võib muuta veendumusi, võib ümber kirjutada ajalugu. See ei ole raske. Selleks aga, et lahti mõtestada kõik need tragöödiad, mis 20. sajandil on toimunud, peab olema tark inimene. Kuid meie poliitikud ei tea, mida see sõna tähendab.

Koostanud: Tiina Tarkus, Tallinn

Emu Saarniit jutustab:

SILMITSI HÄVITUSPATALJONIGA (6)

(ja mul ei olnud püssi)

Ühel päeval tuli üks meie virgatsitest, Leili, teatega, et Laiasöödi talu on võrdlemisi tugev punaste moonavor oomaja leidnud. Olime ärevil. Maakuulajad läksid täpsemat infot saama. Oli kavatsus sellele voorile lõpp teha. Kahjuks info oli äärmiselt pessimistlik. Oli regulaarpunaarmee üksus umbes pooli kompanii tugevuses, paljude relvadega, ka kuulipildujad vankrile. Meie oma küsitava relvastusega jätsime selle mõtte. Teiseks põhjuseks oli veel pererahvas, kellele meie ei soovinud mingit halba. Ei see ju üks meie toiduga varustamise taludest. Palusime Taevaista, et pererahvale midagi ei juhtuks.

Punaste killavoor lahkus paari päeva jooksul, kaasa võttes, mis aidas leida oli. Suurem osa toidukraamist oli Laiasoodil, nagu igas teiseski talus, mujale peidetud. Pererahvas jäeti rahule, küsiti ainult teed Aruküla raudteejaama. Nähtavasti ei usaldanud nad oma teede-kaarti, kui see neil üldse oli olemas.

Oli ka ilusaid meeldejäävaid momente. Üks nendest juhtus ühel ilusal päikesepaistisel tulevaiks-kohvikul. Olin lõpetamas oma valvekorda puu otsas, kui korraga kuulsin üht tolaaegset šlaagerit laulavat, kindlasti mõnest USA helifilmist: ... Sosista tasa mulle kõrv... sosista, et olen Sulle armas...

Lasin silmadel imestuse riina kaja ja ennäe imet, minu vahetus, kelleks osutus sõber Olev, seisis puu all, püss gitarrena kaenas, lasi oma parema käe sõmedel armsasti üle püssiluk mängida ja laulis mulle tuttavat šlaagrit, nagu nalja täis. Ei unusta kunagi seda pilti. Muide Olev oli raha ajal Tallinnas Kürtimäe tantsuklubi tantsija, kellelt minagi mõned sirgjala pöörded õppisin. Enne kui puu otsast alla tulin, lasin Olevil laulu lõpetada.

Oli juba augusti keskpaik. Ühel pärastlõunal ilmus meie küüni kaks habetunud teekäijat. Kuulsime nendelt, et nemad kuuluvad teisel pool sood asuvasse linna-meeste gruppi. Mulle jäi arusaamatuks, kellelt nad kuulsid meie asupaigast, aga siin nad olid. Üks nendest oli tulevane New Yorgi meeskoori lauluvend ja solist E.P. Nad rääkisid meile nende grupist. Mehi paarikümne ümber. Aitavat kohalikel talu-naistel päeva ajal heina teha, mis meie meeste sugugi ei meeldinud. Edasi nad arutasid meie juhiga võimalust ühinemiseks meiega. Nad kartsid hävituspataljoni kallale, kuna nende asupaik on üldiselt teada. Ka nemad teadsid Kautlas asuvas suuremast metsavendade grupist, kellega võiksime koos ühineda. Kahjuks ma ei mäleta, mis tagajärjel sellel vestlusel olid. Otuseid veel ei tehtud. Mehed lahkusid, lubades järgmisel päeval tagasi tulla suuremas grupis. Usun kindlasti, et meie päälük „Soomlane“ neid ettevaatusele manitses mitte avalikult heinaliste keskel liikuda. Kunagi ei ta, kes on kes. Rahumees ühinevime tavalisel ajal, vahipost puu otsas, mitte aimes, mis järgmine päev meile toob.

Järgmisel päeval ärkasime kõik umbes kella 5 ajal hirmsa kisa, püssipaukude ja appikarjumiste saatel. Kribinal-kribinal olid meestel seljakotid ja püssid haaratud, saapad jalga ja samal ajal tajusime, et linnagrupile on hävituspataljoni haarangu teinud. Vaesed mehed jooksid surmahirmus meie suunas abi saamiseks, mis sest, et sellega ka meile hävituspataljoni kaela tõid. Aga „vaene“ võib ka hävituspataljoni kohta üelda, sest nad ei teadnud, mis neid ootas.

Peatselt jõudsid esimesed põgenejad meie juurde, nende seas ka eespool nimetatud lauluvend E.P. Heites pikali, nad palusid meilt abi. Enam edasi nad ei jõua jõusta. Püssipaukude ja appikarjumiste lähened. Püssipaukude ja appikarjumiste vahel võis ka vene raevutsevat häält kuulda.

Meie juht „Soomlane“ alustas oma strateegilise plaaniga, mis tal juba ammu oli valmis mõeldud. Hiljem, kohates teda Tallinna turul ilunikuna, siis kui ma tal 13-lasulise FN-i ostsin. „Soomlane“ seletas mulle, et tal oli plaan valmis igast ilma-kaarest tulev rünnaku vastu. See plaan oli tal Nr. 4, viimane neljast plaanist, kuna soo poolt oli kõige vähem rünnakut loota...

Lahkusime kiiresti küünist. Nagu teada, küün asus meie ja Igavere küla vahel. Sellest metsast läks tee läbi, mille ääres oli ka Laiasöödi talu. Metsasalu ja metsa vahel oli umbes 50 meetri laiune mätaline heinamaa, palistatud leppaõõsastega. Teisele poole seda lagendikku asetas „Soomlane“ oma mehed. Meie pidime lahingu vastu võtma juba sellepärast, et linnamehed, kes meie juurde surmväsinutena jõudsid, olid hingetult maas ega jõudnud enam joosta. Kui paljud linnameeste grupist tabamusi said ja sohu jäid surmuna või haavatuks, ei tea. Samuti ei mäleta, et sellest ka hiljem juttu oli, sest pärast lahingut olid linnamehed kadunud.

Igatahes seal me siis lamasime. Igal mehel püss laskevõimalis. Mina olin Oleviga kaheksa kõige vasakpoolse põõsa taga. Meie ees, 70 meetrit edasi, oli metsatuka lõpp ja vasakul laiutas ennast Suur soo. Oli hästi nähtav, kui keegi sealpoolt oleks lähenenud. Päril vasakule läks meie virgatsile/toidumoona muretselaste teerada ja minu isa-ema heade sõprade talu, kus valge voodilina endiselt tuules lehvib, nagu pilkeks — kõik korras sõbrad, hädaohtu pole. Teised mehed, kaasaarvatud linnamehed, olid meist paremal. Olevi ja minu ülesanne oli kaitsta maaslamavate meeste aheliku vasakut serva. Kaks meest ühe püssiga — et kui üks pihta saab, siis teine tulistab edasi — nii viis „Soomlane“ mõttes.

Lamasime seal hea tükk aega. Tundus, et pool päeva. Aga tegelikult vast paar-kümmend minutit. Oli selge, et hävituspataljoni leidis meie küüni ja see leid peatas neid soomuse tegemiseks või siis mahajäänud „bandiitide“ otsimiseks.

Igatahes igavikuna tunduva aja järele ilmusid metsasalu servale sinakashallid kujud. Ahelikus, poolküürus, püsse ees hoides ja pooljoostes alustasid nad lagendiku ületamist. „Soomlane“ palus meestel, neid kohale asetades, mitte enne teda tulistada, sest mine tea, kas üldse tulistamiseks lähebki. Võite kujutada meeste närvilist olukorda. Seal nad tulevad! Kuulid on raas. Ainult vajuta päästikule ja mees langeb. Aga kas langeb? Kas püss üldse teeb pauku? Kas padrunid ei ole liiga vanad? Või on püssil mõni muu viga? Jaapani sõjaaegsed püssid segamini Esimese maailmasõja püssidega. Samuti laskemoon. Mitukümmend aastat kusagil põrandal all või seinas vahel oma aega mööda saanud. Sekundid möödusid nagu tunnid. Kõlas üksik pauk, üks pealetormajatest kadus mätaste vahele. Sellele üksikule paugule järgnes mürdosa sekundi vältel paukude ragin. Oli nagu üks pikaldane kogupauk. Seits — või kaheksa hävituspataljoni meest järgnesid esimesele, mätaste vahele. Ülejäänud seisatasid. Nähtavasti politrukil oli automaatpüstol-kuulipilduja. See täristas huupi, küllaltki kõrge sihikuga. Ka Olevi ja minu positsioonile langes puulehti. Kõlasid venekeelsed klasklused, millest aru ei saanud. Pealetormajad keerasid ümber ja alustasid jooksusammul teed tagasi metsasalu varju. Kolm —

Mihhail Bendt:

Tserkassõ „koti“ algus — kangelastegu — lõpp (11)

Samal ajal oli 1. ja 2. Ukraina rinde vägedes STAVKA andmetel arvestuslikke diviise 90, lisaks anti reservidest juurde 16 diviisi. Diviiside üldarv 106 — 27 OKW diviisi vastu, suhe 4:1. Õigem tundub OKW poolt rõngasolevate sõjaväelaste arvuk pakutud 56 000 meest. STAVKA poolt esialgu pakutud 100 000 meest on ilmselt ülepakkumine. Hiljem STAVKA täpsustas ja korrigeeris lõpparvuks 80 000 sõdurit ja ohvitseri, kuid ka see arv on liialdatud.

Piiramisrõnga esialgne ümbermõõt oli ka 400 km, kaitstavat ala igale diviisile 40 km. Tegelikult oleks seda ala pidanud kaitsta 2–3 korpus. STAVKA andmetel oli 1. ja 2. Ukraina rinde vägedel kaitsta 5–6 km ühele diviisile, läbilõõgisuundades 1,5 km ühele diviisile! Tuleb mainida ka seda, et kaitsetel puudus pidev järelevald ja reservid täielikult. Peale piiramisrõnga sulgemist toimus varustamine vaid õhu teel. OKW ja OKH (Saksamaa maavägede ülemjuhatus) lubasid sissepiiratud õhu teel kindlalt varustada kõige vajalikuga, kuid ilmselt käis see neile üle jõu, eriti siis, kui „punakotkad“ vallutasid kogu õhuruumi „Tserkassõ kotis“.

Millele lootis Berliin? Kuidas loodeti saavutada võit? Kuidas kavatseti peatada Punaarmee pealetungi, mis võitis hoogu nii põhjas, kesksel ja võimalusel olid Punaarmee pidi teadma, millised ressursid, reservid, võimsused ja võimalused olid Punaarmee pooltel. Tugev ülekaal elavjõus, tankide, lennukite, suurtükkide, miinipildujate ja eriti laskemoona tootmise osas. Aga liitlaste abi? Eeskätt USA-st. Hoida tükkist Dnepri paremkaldast enda valduses, kusjuures Punaarmee väeosad olid Dnepri ületanud kümnetes ja kümnetes kohtades kogu jõe ulatuses. Hoida tublisid ja valitud sõdu-reid ammu kaotatud rindelõigus, kui oli teada, et neid vajati nii väga teistes lõikudes! Hoida rindelõigus iga 5 meetri järele ühte sõdurit, kelle taga polnud kedagi ega midagi. OKW arvestuse kohaselt loodeti „Tserkassõ koti“ lahti murda ühe armeeaga, lisaks tuli aga kohale saata veel kaks armeed. Ja ikkagi sai võidust kaotus. STAVKA andmetel kaotasid saksa sõjajõud deblokeerimislahingute käigus langenuna 27 000 sõdurit ja ohvitseri, 1500 võeti sõjavangi. Hävitati sadu tanke, 446 suurtükki ja miinipildujat, purustati 1638 autot ja vedukit. Lisame siia siseringi üle 40 tuhande langenud ja teadmata kadunud sõduri ja ohvitseri. Kas Dnepri paremkallas oli seda hinda väärt?

Peale „Tserkassõ koti“ likvideerimist teatas OKW, et deblokeerimislahingute lõppuäävil olid tankikompaniide koosseisud kahanenud 10–12 meheni (OKW Tagesbuch).

OKW otsib vabaduseks kaotuse põhjusi. Halvad ilmastikutingimused, mille tõttu takerdusid tankirünnakud. Vastane jõudis ette rajada kaitseehitisi (sissekaevatud tankid, tankitõrjekahurid, miiniväljad). Sellest tulenesid suure kaotused deblokeerimislahingutes. Lahingu käigu lõpptulemused olid määramatud. OKW pidi ju 1941. ja 1942. aastate kogemuste põhjal teadma, et sügisene pori, sajad ja sul, Ukraina pehme talv on motoriseeritud üksustele ränk aeg. Puuduvad kõva kattega maanteed, mida mõõda motoriseeritud tehnika veereks. Tagajärg oligi käes — veerev sõjatehnika rohkem segas kui aitas. Seda püiti kiivalt hoida, kuid lõpuks tuli paratamatult jätta Punaarmeele, kiirtaganemisel tihti ka korras masinad.

Erru läinud kindral Mattenkloti tõestas armeejuhatajale, rinde „Löuna“ juhatajale, OKW juhtkonnale „Tserkassõ koti“ ohtlikkust ja võimalikke tagajärgi. Miks siis ei talitatu sellele vastavalt? Mattenkloti asemele määrati „Tserkassõ koti“ vägede üldjuhiks kindral Nernitz. Miks ei saabunud tema Korsun? Sel ajal funktsioneeris õhusid Uman — Korsun normaalselt. Kas OKW nägi ette edaspidist sündmuste käiku? Milleks hukutada veel üht kindralit. OKW omas andmeid, et 14.02.44. oli piiramisrõnga suurus 7x8 km, samuti, et sissepiiratud käes on vaid kaks asulat — Steblev ja Senderovka ja ikkagi ei lubata Stemmermannil alustada väljamurret. Kas tahteti korrata Stalingradi tragöödiat? Kas OKW-le oli vaja veel ühte ühishauda?

Vaatamata heale tahtele ja kõigile püüdlustele ei suutnud Mansteinile alluvad väeosad deblokeerimislahingute käigus purustada rõngast. Au Mansteinile, kel jätkus julgust ja otsustusvõimet mõõda minnes Berliinist, enda käsk Stemmermannile alustada väljamurdmist kotist. Kasutades deblokeerimislahingute oma lõunarinde tankivägesid, nõrgestas ta sellega lõunarindel Nikopoli platsidarmi. Selle kaotus ja omavoliiline tegutsemine „Tserkassõ koti“ väljamurdelahingute alustamisel läksid talle kalliks maksma. Ta saadeti 1944.a. märtsikuu kuulsusetult erru. Kui poleks olnud Mansteini, Stemmermanni, Gillet, Liebi, Degrelle'i, oleks „Tserkassõ koti“ hukutanud kõik seesoleva. Piiramisrõnga sees olevad väeosad kõik eranditult, tegid kõik võimaliku ja isegi võimatut, et pidurdada igast suunast ründavat Puna-armeed. Selle tegevuse juures polnud alati tähtis väeos suurus, vaid tahe, oskused, visadus, kartmatus ja raudne distsipliin. Sellest on ilmekas näide. 12.02.1944.a. ründasid 332. diviisigrupp, 72. diviisi järelejäädud osad, üks tankipataljon rügemendist „Germania“ ja motoriseeritud brigaad „Wallonia“, kokku ligilähedasel kahe diviisi jõud, 27. armee positsioone. Nad murdsid läbi siserõnga kaitse liikudes välisrõnga poole. Vallutasid Hilki, Novo-Budõ, lõid punaarmeeleasid välja Komarovkast ja Senderovkast. Rünnakutega jõuti 12 km kaugusele Lisjan-kast. See oli väikseim vahemaa sise- ja välisrõnga vahel. Kaks muserdatud, kombineeritud diviisi purustasid armee kaitseliinid ja vallutasid neli tähtsat asulat. 1. Ukraina rindele oli see suurim kriisimoment kogu piiramisaja vältel. Oma pahameelt avaldas ka Stalin. Ta nõudis nõrduinult armeegruppe juhtunud kindral Konevilt selgitust. Stalini reageering: „Oleme teatanud kogu maailmale, et oleme sisse piiranud suure saksa vägede grupeeringu. Purustame selle grupeeringu. Ja samas väljuvad sakslased piiramisrõngast...“. Konev teatavastuses, et 29. tankikorpuse esimene brigaad ja 5. kaardiväe-ratsakorpus üritavad tagasi vallutada Novo-Budõ'd, kus toimus väljamurre, samas liiguvad 12.02.44. Hilki — Senderovka suunas 5. kaardiväe tankiarmee tankid. Teed on raskesti läbitavad. Konevi vastusest ei selgu, kas ta kandis Stalinile ette, et peale Novo-Budõ vallutasid sakslased Hilki, Komarovka ja Senderovka.

(Järgneb)

neli langesid taganedes. Vahepeal aga tekkis lagendiku servale uusi hävituspataljonlasi, sest meie avati tuli varjatud laskjate poolt. Meie mehed, metsavennad, võtsid ka selle uue olukorra südilt vastu. Tulistamine oli kahepoolne. Esimene ahelik kommuksid olid nüüd metsa varju pääsenud, jättes maha ümmekond Stalini truud sulast.

(Järgneb)

Martin Kink meenutab:

ÜHE EESTI MEHE SÕJATEE (1)

Oma noores eas mu vanaisa Jaan Ruut koos vanaema Liisuga (sündinud Kivistik) rentisid Sammuli suurtalu eemal asuva maatüki, mis koosnes peamiselt võsast ja vast pisut heinamaad. Sinna nad ehitasid vajalikud hooned: elumaja, laut, rehi, tall, ait ja muidugi — saun. NELLE SÜNDIS kolm poega: Alfred, Jaan, Jüri ja tütar Juuli. Pojad asusid linna. Alfred töötas raudteel, pensionile minnes ostis linna ligidale asundustalu. Jaani töö oli Viljandi Maavalitsuse teedeosakonnas mehaanikuna. Ostis minu kodu ligidalt Ärina talu. Vene okupatsiooni (1940) ajal vallandati Maavalitsuse tööst „kulakuna“. Siis elas Ärinal. Jüri katsetas mitmeti — automehaanikuna ja muul alal, kuni põgenes „Punasesse paradiisi“. Tütar Juuli jäi koju, abiellus Tõnis Kõresaarega. Tõnisel oli kaks õde; Anna ja Katarina. Kata oli väikese kasvuga ja puudulik. Nende ema nimi oli Ann ja isa Anton.

Juulile ja Tõnisele sündis 10. aug. 1918 poeg Martin, kes neid ridu paberile paneb oma laste soovil ja tunnistusena Jumala vägevast käest, kes juhib armastust saatusi ega unusta ka üksikut tähtsusetat isikut. „Kes Kõigekõrgema kaitse all elab...“ Laul 91.

Ma ei tea, kui palju õnnelikke päevi mu ema elus oli — muret ja õnnetust palju. Olin poolteist aastat vana, kui isa suri Esimesest ilmasõjast saadud tiisikusse. Oma isast ei ole mul mingit mälestust. Siiski, nagu kaugest mälestust kajab koraalilt: „mu nimi taevas kirja pandud...“ See on ristimise laul. Minu ristimine toimunud, kui olin kaks nädalat vana. Vanaisa Jaan oli surnud juba enne minu sündi. Ema oli peres ainukene, kes perekonna rahavajadusi pidi lahendama. Palgivedu talvel metsast saeveskisse vajab tugevat füüsilist jõudu, olles pea täielikult meeste töö, oli ainukene saada olev töö Vabadussõja järgnevatel aastail. Nii oli see vanaema, kes lapse eest hoolitses, õpetas lugemist, kirjutamist ja ükskord ühte. Minu kirikulaulude tagavara on peamiselt vanaema õpetatud.

Minu neljandal eluaastal abiellus ema uuesti. Sellest pulmameest on mul meeles vaid nipalugu, et püüdsin tantsijate hulka jooksta ja keegi ikka püüdis kinni.

Minu sünniaasta langeb kokku mu kodumaa vabaduse uuestisünni ja Vabadussõja algusega. Pärast 700 aastat kestnud võõraid vallutajaid ja orjapõlve algas Vabadussõda — alguses Vene ja lõpuks ka Saksa vägede vastu. Minu kasuisa, olles Vene poolt mobiliseeritud Esimeses ilmasõjas, sattus Saksa sõjavangi. Saabus Saksamaalt Vabadussõja alguseks. Võitis sellest osa algusest lõpuni 6. Jala-vaie Rügemendis. Ta nimi oli Herman Kink.

Minu nimi Kink tuli adopteerimisest, mida minu vanemad pidasid vajalikuks, et kaitsta kodukohta võimaliku kasuisa surma puhul tema sugulaste langemise eest.

Lugema — kirjutama ja matemaatikaat õppisin kodus, kuna kool oli kaugel 4–5 km. Kooli läksin 10 aastasesna. Kodu õpituga sain kohe teise klassi. See oli 4. klassiline Kärsi algkool. Koolijuhataja ja ainukene õpetaja kõige nelja klassi jaoks oli Jaan Mädamürk. Hommikul algas kool palve ja vaimuliku lauluga ja õhtupalve järele läksime voodisse. Selle õpetaja nimi on raamatus „Need teod süüdistavad“. Ta hukati metsikult kommunistide poolt 1941.

Mu kooliaeg 1930 depressiooniajastus. Mu kasuisa andis allkirja oma vennale, kui ka ema venna Jürile laenu saamiseks, nende majade ehitamiseks. Siis tuli depressioon... laenu tasumine langes mu vanematele. Suurema osa koolitarvetest ostis mulle vallavalitsus. Teise maailmasõja eelaastail olukord paranes ja raha jatkus kõige vajaliku ostmiseks.

Mind valdas raske depressioon, kui Saksamaa ründas Poolat — oli vist saabuva draama eelaimus. Samal ajal Jumala saadik — prohvet kuulutas Tallinna tänavail ja turul: „Häda tuleb, ... Parandage meelt ...“ soovis ülemist palve ja paastupäeva..., kuid meie riigi vahekorrad naabritega olid kindlustatud heade lepingutega...

Siit peale sündmused arenesid ruttu: Vene — Saksa jagasid Poola, Vene sõlmis Balti riikidega sõprus-, mittekaalaletu ja muud lepingud. Samuti surus peale sõjaväe baasid. Need said okupatsiooni baasideks.

Eesti sõjaväeaega teenima läksin vabatahtlikuna, et seda „seljataha“ saada ja siis elu korraldama hakata. Teenisin 1938–1939 Viienädas suurühtlase grupis, Viljandis. See vabatahtlikkuse idee oli Jumalalt, kellest ma tollal vähe teadsin. Õigel ajal kutsutuna oleksin Vene okupatsiooni tulekul sõjaväes olnud. Sel ajal teenistuses olnute tee oli kannatuste tee: Orjalaagrid, nälg, hukkumised. Kui Venemaa oli kaotuse äärel, saadeti nad rindele. Paljud langesid, osa sai üle jooksta. Saksalased lasid koju, tingimusega, et nad peagi jälle sõjaväkke astuksid. Üks selline oli mu

naaber ja sõber Tõnis Arusalu. Ta oli minust pisut noorem ja nii teenis aega kui vene okupatsioon tuli. Velikie Luki all jäi sakslaste kätte. Teenis mõne aja Saksa transportkompaniis „Strafo“, langes kusagil Poolas uuesti venelaste kätte. Kuuldavasti sai tagasi kodumaale. Tõnise noorem vend Heino ja algul ees sõber Karl Potter, Pärna talust, olid ainukesed vanusegrupist, keda venelastel oli aega mobiliseerida. Nad kadusid jäljetult. Mu kasuisa poolt tädi poeg Vaino Pihlak kadus ka sõjas. Mu hea sõber Ülo Kodres jäi metsavennana Eestisse. Ta langes äraandmise läbi ja on maetud Tagametsa talu aia ligiduses (Teadaolevalt).

Mu onu Jüri, kes uskus, et Venemaa on „paradiis“, põgenes 1930 aegu Venemaale, jättes perekonna maha. Ema õmbles tihti lastele ühtseid selga panekuks. Jüri kadus enne Teise ilmasõja algust jäljetult. Tema vanem-poeg Otto suri tiisikusse, kelle matusel onu Alfred luges piiblist. Selleks ajaks Otto ema eemaldus naerdes — „et teevad tsirkust“. Nii tugev oli tema usk punasesse evangeeliumi. Otto noorem vend Vello langes eesti sõdurina Narva all. Kõige noorem perest, õde Helgi jäi venelaste kätte ja vist ei lasknud enese kallal kõike sündida — teadaolevalt kuul lõpetas ta elu. See sündis 1944.

(Järgneb)

36. POLITSEIPATALJON MEESTE SAATUSEST

Minu nimi on Rivo Viin. Elan Saaremaal ja minu huvialaks on ajalugu, eriti Esimene- ja Teine maailmasõda ning nende vaheline aeg. Juba lapsepõlvast alates on mulle huviojektiks olnud kaks sakslaste poolt võidelnud Eesti patrioiti — minu vanaonu Augustin Ülgekütt ja Kalev Mälton. Mõlemad mehed jätkasid võitlust metsavendadena. Minu vanaonust Augustist on säilinud album piltidega. Selles on ka pilte 36.-nda pataljoni meestest. Viimases „Võitleja“ leidsin oma suureks heameeleks, et midagi on kirjutatud ka 36.-ndast pataljonist. Siiani olen otsinud infot selle pataljoni kohta nagu tikutulega. Olen läbi käinud Eesti arhiivide. Seal õeldi, et 36.-ndast pataljonist mingeid dokumente säilinud ei ole. Onu Augusti kohta koostatud venekeelses NKVD toimikus nimetatakse seda aega „teenistuseks 36.-ndas Karistuspataljonis“, mille käigus võttis osa karistusretketest Valgevene ja Poola territooriumile külade tsiviiliskute ja juudi rahvusest isikute vastu“. Nagu paistab ei ole ka sellel asutusel olnud korralikku pilti selle pataljoni teekonnast. Saaremaalt leidsin mehe nimega Remmel, elukoht Kõnnu küla, Pihlta vald, kes teenis selles väeosas. Ta teadis ka Augustin Ülgekütti, kuid ta ei teeninud temaga samas kompaniis. Remmel oli väheste jutuga mees, kuid midagi ikka teada sain. Selles artiklis on toodud palju nimesid. Kas nendes nimekirjades eksisteerib ka Augustin Ülgekütt? Oma? Kas on teada mõnda isikut, kes on uurinud 36.-nda pataljoni ja omab selle kohta rohkem informatsiooni? Kuna algselt formeeriti 36.-nda pataljoni jaoks kaks kompaniid Saaremaal, siis tahaksin teha uurimuse saarlaste elust (ja ka surmast) selles pataljonis. Minu käes olevas albumis on ka foto-portreepilt Lati vormis 36.-nda pataljoni meestest, mida on teineteisele kingitud. Seal on fotod, milleladel on taga kirjad: Mälestuseks Augustile Paulilt; Jäädavaks mälestuseks Augustile Eldurilt; Mälestuseks Hermannilt Tartust ja siis on veel pilt, millel on kaks kirja. Esiteks on: Mälestuseks ühiseist sõduripoisi päivist Augustinile! Edgarilt Tartus 24.06.42.a. Kuid sellest kirjast on hiljem üle kirjutatud Augusti käekirjaga: Langes rünnakul Surovikino jaama juures, lõunapool küljes stepi lähedikul, 6 kuni 7 km. lõunapool jaama. Kui täna lugesin neid nimesid sellest artiklist, siis usun, et sellel pildil olev mees on allohv. Edgar Olup. See perekonnanimi on Saaremaal levinud ja nad võisid olla sõbrad.

Kirjutaksin ka natukene Augustin Ülgekütti eluloo. Eesti kaitseväes teenis ta 1946. aastal Narvas 1. suurühtlase grupis, 2. patareis ja hiljem Rakveres 2. suurühtlase grupis 3. patareis. Peale ajateenistuse lõppu oli ta aktiivne kaitsepolitseinane Saaremaal. Saaremaa Kaitseallidul oli kaks suurühtlasi. Sõja algul mobiliseeriti Punaarmee, kust ta lasi jalga veel enne Saaremaalt lahkumist. Peale Saaremaa vabastamist astus ta vabatahtlikult Omakaitseesse-36, „W“ kompanie in Arensburg — ridadeesse „schütze“ auksraadi. Selle kohta oli Tallinna Maneezi tn. arhiivis ka dokument. Sealt edasi läks ta vabatahtlikuna 36.-ndasse politseipataljoni. Kodu puhkusel oli ta 28.02.43. kuni 04.04.43. Edasi viis tee Eesti Leegioni. Maneezi tn. arhiivist leidsin originaali Augsburgi allkirjaga dokumendi meeste määramiseks väeosadesse: „Brigade — Personalbefehl 16/43 (Artilleristen 2. a/ Versetzungen: M.W.V. 10.7.43. Werden nachstehende Führer, Unterführer und Männer zur Aufgabkompanie der Etn. SS-Fhr. Brigade versetzt: (vorgesehen für Art. Abt.)“ Ja seal oli 184. nimena kirjas: 184. Leg. Gren. Ülgekütt Augustin 4.8.14. 1.Rgt.

Eesti Diviis suurühtlaseksena käis ta läbi kogu sõja kuni langes vangi 1945. aastal. 1946. aastal põgenes ta Tallinnast Kopli sõjavangide laagrist ja tuli Saaremaale, kus hakkas metsavennaks. Tema püüdmiseks värbas NKVD mitmeid agente tema sugulaste hulgast, kuid nad andsid valeandmeid. Toimikus on kirjas, et ta on kasutanud mitmel korral tulirelvi haarangust väljamurdmiseks. Kuid 1949.a. juulis sai ta Kõnnu külas tehtud haarangu ajal kuuli paremasse puusa. Sellegipoolest pääses ta minema. 1949.a. oktoobris arreteeris NKVD Augusti sugulase Aleksander Ülgekütti. Ta oli punaarmee deserteerunu ja hiljem 5.-nda Piirikaitse rügemendi mees. Aleksander saadeti metsa, et ta meelitaks ennast välja andma Augustit. Kuna Augusti oli kuul alles puusas ja NKVD ähvardas otsestelt ta sugulasi, (ka minu ema), otsustas ta välja tulla. August viidi kohe Kuressaare hospitali ja Aleksander ning Augusti õde Sinaida (keda oli samuti varem värvatud, kuid ta ei reetnud) viidi kohe Siberisse. Novembris saadeti August tagasi metsa, et tappa metsavendade juht Elmar Ilp. Vastasel juhul lubati represseerida sugulased. August läks tagasi metsa, kuid oma ülesannet ta ei täitnud. Ka ei julgenud ta oma olukorrast rääkida Ilpile endale, kuna tundis teda kui julma meest. Oma saladuse usaldas ta ainult metsavend Aru Sassile (Aleksander Tooman). See aga rääkis asja ikkagi Ilpile edasi. Ilp võitis seepeale Augusti kinni ja sulges Kõriska metsa punkrisse kinni. Sellesama punkri juures hukkus August Ülgekütt 12.12.1949.a.

Selle mehe tegevusest rinnetel sooviksin ma rohkem teada saada. Kui oleks endisi sõjamehi, kes teda tundsid, siis sooviksin saada nendega kontakti!

Minu aadress on: Rivo Viin Roots tn. 1–2 Kuressaare 93811 Tel.+372 45 57158 E-mail: rivo@tt.ee

Soovin teile palju jaksu eesti meeste kangelasliku võitluse jäädvustamisel ajalehe veergudel!

Rivo Viin, Kuressaare

Eesti Sihtkapital Kanadas

Annetused, testamendi-pärandused ja mälestusfondid on tulumaksuvabad. Suunake oma annetused noortele ja teistele eesti organisatsioonidele

Eesti Sihtkapital Kanadas

kaudu tulumaksuvaba kviitungi saamiseks!
Eesti Maja, 958 Broadview Avenue, Toronto, Ontario M4K 2R6

H. Later & Company Ltd.

Insurance Brokers

101 Duncan Mill Road, Suite 300

Don Mills, Ontario M3B 1Z3

Telefon (416) 445-4451 Fax (416) 445-5133

MIS SAI EESTI KAADRIOHVITSERIDEST? (1)

Meie rahva kaotustest ja kannatustest stalinliku terrorirežiimi aastail 1940–1953 on viimase aasta jooksul antud juba mõningane ülevaade, kuigi see pole kaugelgi täielik. Eesti elanikkond, esmajoonel eestlased, kaotas neil aastail ligikaudu 200 000 inimest, kellest 150–170 tuhat langeb stalinismi südametunnistusele. Tõsi küll, kõik nad ei hukkunud, umbes 75–90 tuhat meie rahvuskaslast pääses põgenema Läände ning paljud represseeritud said pärast rahvaste suure küli surma võimaluse, tulla oma sünnimaale tagasi. Kui paljudele see õnn osaks sai, pole praeguseks veel kindlaks tehtud ning seda oleks tarvis tõsisemalt uurida. Kuid igal juhul tuleb konstateerida, et stalinliku okupatsiooni tagajärjel sai nii või teistil kannatanud 13,5–15% ennesõjaaegsest Eesti elanikkonnast, kusjuures eestlased ei kandnud mitte ainult absoluut-, vaid ka suhtarvudes kõige suuremaid kaotusi.

Oma rahva saatust neil kohutavatel aastail jagasid ka Eesti sõjaväelased. 17. juunil 1940 Eesti okupeeritud võimas võim nägi õigustatult suurimat ohtu eesti sõdureis ning sellepärast suunati esimene löök just nende pihta. Eesti sõjaväelasi hakati jälitama juba „revolutsiooni“ esimestel päevadel — enne kui jõuti asuda teiste kodanike kallale!

Sellelõttu kandsid Eesti kaadriohvitserid juba esimese õnneliku 1940/41. aasta jooksul tohutuid kaotusi — neist vangistati ja hävis üle 20%.

Eesti kaadriohvitseridest on senine Nõukogude Eesti historiograafia kirjutanud ainult negatiivselt või neid lihtsalt maha vaikinud. Üldjoontes on püütud levitada arvamust, et Eesti ohvitserid pärinesid haliparunite, vabrikantide ja üldse jõukamate perekondadest. See on muidugi täielik väljamõeldis: Eesti ohvitserid pärinesid just vaesematest kihtidest, sest õpetus sõjakoolis oli tasuta, kuid rikastele memmepoegadele raske.

Eesti sõjakooli vastuvõtmisel ei arvestatud kandidaatide „klassikuuluvust“, vaid ainult nende võimeid ning tublidust. (Muidugi ei võetud vastu neid, kes avalikult deklareerisid oma vaenu Eesti Vabariigi vastu.) Näiteks 1918.a. Eesti punaste kütide organiseerija Jaan Sihveri poeg Viktor võeti ilma igasuguste takistusteta sõjakooli, selle lõpetamise järel ka lennukooli ja ta sai sõjaväelenduriks hoolimata sellest, et tema isa tegevus oli hästi teada. Muide, Viktor Sihver ei murdnud Eesti Vabariigile antud vannet ning viibis seetõttu aastail 1944–1956 Gulagi arhipelaagis.

Eesti ohvitseri on raskelt laimanud publitsist Ervin Martinson oma raamatus „Elukutse — reetmine“ (Tallinn, 1970), mis on niivõrd madalatasemeline, et tema autor väärinuks nimetust „elukutse — valetaja“. Oma agaruses kallas Martinson sõpaga üle isegi need Eesti kaadriohvitserid, kes sõjas võitlesid Nõukogude armees, seal langesid või, mis eriti häbistav, isegi sakslaste poolt hukati. Nii leidub E. Martinsoni raamatus lk. 293 esitatud tendentsiisus, ilma allikakriitika avaldatud dokumendid fotokoopias üle 500 krooni võlgu olnud (kas võlgade olemine oli üldse kompromiteeriv fakt?) ohvitseride seas lennuväe major V. Post, kes oli sõjajärgseil aastail kaua juhtival majandustööl, leitnant H. Ratas, kes langes õhuvõitluses sakslastega ja leitnant A. Kriski, kelle okupandid 1941.a. sügisel kommunistina Tallinnas maha lasid.

Kahetekitlises teoses „Eesti rahvas Nõukogude Liidu Suures Isamaasõjas 1941–1945“ I–II (Tallinn, 1971 ja 1977), mis Eesti ohvitseride otsese mustamiseni siiski ei lunge, räägitakse nendest üllatavalt vähe. Sellest teosest ei saa lugeja kahjuks aru, kes seal nimetatud eesti nimegeda ohvitseridest pärinevad Eesti kaadriarmee, kes olid reservohvitserid ning kes Venemaa eestlased.

Raamatu esimese kõite paragrahvis, kus räägitakse 22. Territoriaalkorpuse võitlustest Porhovi ümbruses juulis-augustis 1941 (lk. 219–266), mainitakse Eesti kaadriohvitserid üllatavalt tagasihoidlikult. Esitatakse vaid 27 nime. Samal ajal on nimetatud 28 vene ja Venemaa eestlasest ohvitseri, kellest rõhuv enamik kuulub kaptenist kõrgemate ohvitseride hulka. Eestlastest nimetatakse ainult nooremohvitseri: 1 alampolkovnik (seegi arst O. Palu), 1 major, 6 kaptenit ning 19 leitnanti ja nooremleitnanti. Sama raamatu Velikije Luki lahinguid käsitlevas osas (lk. 305–337) on nimetatud ainult 12 Eesti kaadriohvitseri ning lisaks 7 reservohvitseri, kuna samadel lehekülgedel leiavad mainimist tervelt 29 venelasest ning Venemaa eestlasest ohvitseri.

Oma aja kohta heas mälestuste kogumikus „Kangelaslikud kaitselahingud“ (Tallinn, 1971), mis on pühendatud 22. Territoriaalkorpuse ajaloo 1940/41. on see vahetult eriti silmatorkav! Nii mainib polk. 1. Missan (180. diviisi ülem) oma mälestustes 18 Eesti ohvitseri nime ja 34 venelase või Venemaa eestlase nime! E. Bauming vastavalt 10 ja 30 nime, A. Pusta 9 ja 23 nime ning M. Kukli 0 ja 22 nime. Millest niisugune ühekülgsus? Kas on tegemist koguni otsese ajaloo võltsimisega? Siin võis küll olla teatud suunitlus mitte mainida Eesti ohvitseri, kuid arvame, et peamine põhjus oli siiski mujal. Selleks ajaks, kui 22. Territoriaalkorpus astus Porhovi lähistel lahingusse, polnud seal enam juhtivaid Eesti ohvitseri, pataljoniülemaid ja neist kõrgemad komandörid olid käsitatud õppustele Moskvasse, kus neist enamik saadeti vangilaagrisse. Nende asemele olid tulnud venelastest ohvitserid. Teiselt poolt ei olnud loomulikult võimalik nimetada neid nooremohvitseri, kes Porhovi ümbruses sakslaste kätte vangis sattusid või nende poole üle läksid.

Milline oli siis Eesti kaadriohvitseride saatus aastail 1940–1945? Siin oli kolm võimalust: esiteks, Eesti ohvitserid, keda stalinlik terrorirežiim 1940/41. aastal represseeris ja hävitas; teiseks need, kes a 1941–45 sõdisid Nõukogude armees, ning kolmandaks need, kes sõdisid (vabatahtlikult või sunniviisil) Saksa poolel. Siinkohal pole võimalik vaadelda Eesti kaadriohvitseride saatust pärast 1944/45. aastat. Niipalju võime öelda, et väga paljud Saksa poolel sõdinud Eesti kaadriohvitserid käisid aastail 1944–53 läbi Gulagist ning suur osa suri sinna. Selle küsimuse selgitamine võtab veel palju aega ja tööd.

Eesti rahuaegses sõjaväes oli 1939.a. detsembris 16 808 inimest, neist 1486 ohvitseri, 2391 kaadri-allohviteri ja 11 839 ajateenijat. Lisaks neile 1092 sõjaväeametnikku ja tsiviilõulist-teenistajat.

Sõja korral oleks see sõjavägi kolme päeva jooksul mobilisatsiooniga kasvanud 105 tuhandele.

Kaadri osa rahuaegses sõjaväes oli seega silmapaistvalt suur — ümmarguselt iga kolme ajateenija kohta tuli üks kaadriohvitser või allohviter. Viimaste kohta tuleb märkida, et nad olid eeskujuliku ettevalmistusega sõjamehed. Igal juhul näitavad nad sõjas, et ületavad oma oskustelt Punaarmee kaadrlleitnante-kapteneid.

(Järgneb)

RAIMOND TRALLA 80

Septembrikuu viimasel laupäeval k.a. tähistas Torontos oma 80-aasta sünnipäeva eesti sõjameeste ringkonnis hästi tuntud vabadusvõitleja ja seltskonnategelane Raimond Tralla. Ta sündis 23. septembril 1919.a. Tartus maa koolijuhataja pojana. Alghariduse sai oma isa juures ning lõpetas Tartu Kommertsgümnaasiumi 1938.a.

Raimond Tralla

R. Tralla teenis sundaega Eesti Sõjaväe Keskhaiglas Tallinnas ning lõpetas EV Sõjaväe velskerite kursuse I järgus 1939.a. Ta õppis arstiteadust Tartu Ülikoolis, mis aga katkes II Maailmasõja tõttu. On õppinud ka laulu Arno Niitofi ja Helmi Bellem'a laulustuudiot.

Juubilar siirdus vabatahtlikuna rindele ja võitles meie surmavaenlase N. Liidu vastu. Ta oli alul kompanii ja hiljem pataljoni velskeriks ning täitis ka „Estn. Sich.Gr.185-e“ juures pataljoni arsti kohuseid! Raimond sai lahingutegevuses kodumaal 1941.a. haavata. Evakueeris 1944.a. augustis Eesti Sv. haigla (Feldlazarett 749S) Tartust Narva rindele ja säält jälle Tallinna linna Keskhaigla juurde, kui oldi sunnitud taanduma meie põlisvaenlase eest. Tartu ja Narva rinnete kokkuvõttega 1944.a. septembris oli ka tema sõjamehe tegevus kodumaal lõppenud! Tal

õnnestus evakueeruda Saksamaale Eesti Sõjaväehaigla koosseisus, kuid sõja lõpul langes sõjavangi Prantsusmaal, kust pääses imekombel venelastele väljaandmisest.

R.T. viibis Geislingeni põgenikelaagris Saksamaal ja töötas seal Tervishoiu osakonnas, san.-hügieenialal selle juhatajana. Ta siirdus Kanadasse 1950.a. ja valis oma esialgseks elamiskohaks Toronto, kus töötas inseneri-ala tehnoloogina. Hiljem aga Detroit'is kompuuterialal, olles lõpetanud seal alal „Control Data Instituudi“.

R.T. on olnud alati väga energiliselt tegev seltskondlikus ja poliitilises elus. Ta on olnud Toronto Eesti Võitlejate Ühingu abiesimees, RVU-u liige, Eesti Abistamise-komitee Kanadas laekur, mitmekordne Balti Komitee Michigani esimees, Eesti Vabadusvõitlejate Ühing Michigani sekretär ja Eesti Rahvuskomitee Ühendriiges Esinduskogu liige ning piirkonna direktor. R.T. kuulub USA Vabariiklaste Partei liikmeskonda ning temal on olnud ühendus USA presidentidega (5), senaatoridega ja kongressimeestega, kellelele esitas Balti riikide vabastamiseks suulisi ja kirjalikke nõudekirju. Ta on ka osalenud Ülemaailmsel Eesti Päeval korraldajana ja esinejana.

Pärast nende kolimist Torontosse on teda valitud Eesti Vabadusvõitlejate Liit Kanadas esimeheks. Ka tegutseb tema Ülemaailmse Eesti Vabadusvõitlejate Kes-kuse sekretärina. Ajaleht „Võitleja“ peres on R.T. hästi tuntud, sest tema kuulub meie häälekandja toimetuse kolleegiumi ning on pidevalt rikastanud „Võitleja“ lehekülgi fotode ja artiklitega. Raimondi suurt töökoormat on aidanud kanda tema truubi kaasa Alla. EVLK-s laiendatud koosolek valis teda 28. juulil, k.a. ESTO-2000 „Eesti Sõjameeste ürituste komitee“ esimeheks, mis toimub Toronto Eesti Majas teispäeval, 11. juulil 2000. On ka Kanada EKN-i liige.

R. Tralla kuulub akadeemiliselt Korpi! Frat! Tartuensis'e perre, (c. 1939/II). R. Tralla teenid eesti sõjameeste ürituste organiseerijana ja hea vabadusvõitlejana on hinnatud ÜEVK-e teeneteristidega (I, II ja III), Balti Veteranide Liiga Medaliga, väeosade ja lahingutandrite mälestusmedaliga, omades ka Idasõja Medalit (1942), ning 1998.a. EV presidendi Valgotähe Ordu 5.kl. teeneteristi, EV Kaitseministri teeneteristi 5.kl. koos II Maailmasõja teeneteristiga, neile, kes on relvaga käes võidelnud kommunistide vastu, jt. aumärkidega.

Väsimatu sõjaveteranina on R.T. alati võidelnud Eesti Demokr. Vabariigi iseseisvuse taastamise ja vabaduse eest. Ka tänapäeval aitab tema kaasa oma kodumaa ülesehitamise töös. Relvavennad ja rahvuskaslastes soovivad Raimond Tralla'le senise energia jätkumist, pikka iga, head tervist ja õnne tuleviku radadel!

August Jurs

Järgmine „Võitleja“ ilmub 8. detsembril 1999.a.
Kaastööd palume saata toimetusse hiljemalt kolm nädalat enne lehe ilmumist.

Hamiltoni Eesti Võitlejate Ühingu liikme ja Kanada suur-laskuri Edgar Tiilen'i perekondlik matus Eestis, Viru-Nigula kabelis 19. juunil 1999.a. Kaitseliidu õpetaja poolt. Pildil vasakult lahkanu vend, õde, vennapoeg, vennanaine, lesk Lauke Tiilen oma sugulasega.

36. EESTI POLITSEI RINDEPATALJON (1)

1942 Tartu — Stalingrad — 1943 Tallinn

1. „VÕITLEJAS“ 1. 1999 lk. 6 ilmunud artikkel „Kaks paberit“ käsitleb 36. Eesti politseipataljoni. Selle artikli andmed ei ühtu samaataljoniülema autojuhi Elmar Pello koosseisu andmetega.

Elmar Pello kirjutab, Tartust lahkumisel oliataljonis 640 meest. Ltn. Harald Riipalu, kes oli pärast mjr. Martinsoni patüli, annabataljoni koosseisu 448, vahe 12 meest. Shakhlyst' (Rostov na Don'st 100 km põhjas) lahkumisel oli Pello andmeilataljonis 95 meest ja ešelonil moodustasid — 1 klassivagun, 2 platvormi ja 4 kaubavangunit meeskonna tarvis. Riipalu andmete kohaselt oliataljonis langenuid 39, teadmata kadunud 11, haavatuid 97, kokku 147 meest (448 — 147, alal 301. Millega seletada seda vahet?

2. Minu (M. Hennoste) seletus. 1943. aasta varakevadest oli ltn. H. Riipalu Tallinnas, OK staabis ja andis minu kätte arhiivi paigutamiseksataljoni tegevuse aruande Venemaal. Võtsin selle Riipalult vastu. Mäletan, et see aruanne oli väga korrektne ja asjalik, ilma midagi esile toomata. Ei mäleta, et selle aruande juures oleks olnud andmeid koosseisu kohta. Jutujamamisest Riipaluga ei mäleta nüüd enam midagi, mida võiks arvestada.

Näitsin seda aruannet oma ülematele ja siis andsin selle üle mjr. Tuulnola'le VR II/3 (1897–1986 Tallinn), kes oli I osakonnas arhiivi ja ajaloo osakonna ülem.

3. Elmar Pello mälestused, kaks vihku, on minu poolt antud 13.09.1983.a. EAÜ — Eesti Arhiivi Ühendriikides, Lakewood. Väljavõtte neist mälestustest on tehtud minu poolt ja antud EAA — Eesti Arhiiv Austraalias — He-236.

4. Väljavõtte Pello mälestustest — He-236: „Patüli maja ees oli veoauto kraami ja kirj vahetusega. Kui autojuht oli käivitunud mootori, kohe oli avatud kuulipilduja tuli. Tema oli saanud (hüpatu) auto ratata taha. Nii ta rääkis mulle hiljem. Pataljoni nimekirjad jäid sinna. (Hiljem visati Eestis lendlehti ja seal oli ära toodud kõikide meeste nimesid).“

EAA He-236 lk. 2: Minu soovitus Teile, lugepeetud kaasvõitlejad on:

Elmar' . „Kui Sul on midagi täiendavalt juurde lisada siin ja „Võitlejas“ toodud andmeile, siis saada need Leole Sydney's.“

Leo' . „Võib olla on Sydneys mõni 36. pol. pat. mees, kes tahab anda omapoolse seletuse. Kas koos täiendavate seletustega või ilma, palun saada see kirj vahetus edasi „Võitlejale“, et „Kahe paberit“ autor JAAVA võiks seda küsimust edasi arutada „Võitlejas“.“

EVALD PELLO, 36. EESTI POLITSEI RINDEPATALJON, MÄLESTUSI 1987. AASTAL

36. pol. rindepataljon formeeriti 1942. a. kevadel Tartust. Pataljoni põhikoosseisu moodustasid. Kuressaares formeeritud 36. pat., mis oli toodud Tartu ja 31.ataljoni, mis asus Rakveres, kuid likvideeriti. Mina olin autojuht 31.ataljoni enne kui tulin Tartu. Koos teiste meeste ja pasunakooriga oliataljoni koosseisu 640 meest. Patüli major Martinson (eestlaegne ohv.).

Saksa sideohv. kpt. Kihake (oli vallandatud politseinik, kuid nüüd mobiliseeritud). Minu vastu oli väga hea, ei pidanud end uhkeks. Tegi alati „soomust“ ja saatis ka leivapakke oma perekonnale Hamburg-Altonasse. Tema tõlk baltisakslane Büüde, adjutant ltn. Meyer.

Patüli adjut. nlt. N. Rinne. 1. komp. ülem. ltn. Riipalu. Kuiataljon läks rindele — Stalingradi all, siis oli patüli ltn. Riipalu.

Pataljoni vormirietus oli mitmekesine — saaks sõjaväe ja politsei ning läti vormid. Formeerimine kestis juuni kuuni.

Jaanipäeva ümber 1942 lahkus patl. raudteel Tartust hulga saatjate mahajäämisega. Suund: Riia-Vaige-Venema, Novogrudok — Baranovichi. Paarinädalase peatuse järgi läbi Pinski raba, kus oli näha sõjajälgi — vedurid rabas jne. Edasi Kiiev-Poltava — Stalino kaevanduste piirkond (Jasinovataja). Vahiteenistus. Sel ajal läksid rännakkorras Rumeenia üksused rindele (härjadega). Toitmine jättis siin palju soovida.

Novembri lõpul või det. algul (päevik läks mul kaduma) tuli teade, et lähme rindele. Pat. kompaniid koondatai raudteekahur ja kui ešelon oli valmis, siis läks vastu õõd sõit itta. Meeleolu oli hea (nii paistis see). Rong kihutas õõ läbi. Hommikul valges jõudsime ühte jaama ja kohe suurtüki ja miinipilduja tuli peal. Suur segadus ja jooksmine. See oli pat. esimene kokkupuutumine vastasega. Jaam (linn. või alevik) jäi meie kätte. Ka pasunakoor oli relvadega väljas. Ühes majas (linnas) oli sakslaste osa. Käisime Riipaluga päevas paar korda seal, et saada andmeid olukorra kohta. Kus on rinne? Riipaluga oli väga hea sõita. Temal oli kaart põlvedel ja ta orienteerus hästi. Stepi rohi oli enamasti igal pool. Sõjaväe autod olid teed sisse sõitnud. Maastik oli lage, puude ja põõsasteta. Maapinnas olid aga suured lõhed (ovagri). Stepi rohi oli ka talvel püsti ja kõrge. Pidevat rinnet ei olnud. Sakslastel olid ainult üksikuid väeosi koos veokitega. Venelastel tankid ja liikuvad grupid. Pataljon kaitses seda asulat (linna) umbes 4–5 km kaugusel sissevõetud osadega (kompaniid laiali). Lõhesse oli ehitatud ka punkrid. Sakslastel oli siin tee suunas ka üks tankitõrjekahur. Meie poisid olid käinud kaugemal ees ja vahetanud ära teede näitajad. Nii juhtus siis, et 12 masinat koosnev venelaste autokolon sõitis meie positsiooni sisse. Tankitõrjekahur tulistas esimesena viimased masinad ja alles siis esimesi, kui need hakkasid ümber pöörama. Mõni pääses siiski minema. Masinatel leidsime igasugust kraami: tapetud ja külmanud lambaid, makarone ja auto täis sõjaväeposti kirju.

Paarinädalase positsioonil olemise järgi viidi meid mujale. Olimes ühes lõhes. Patali kaevata kaitsekraave. Venelased ründasid päeval jalgaväe ja tankidega. Sakslasi oli siin vähe. Pidime tagasi tõmbuma. Siin oli (lõhes) ka meie laskemoona ja toiduladu. Autojuht ja relvurallõhvitser, kes läksid sealt viimast laskemoona ära tooma, ei tulnud enam tagasi — venelased olid juba seal ees...

Stalingradil oli võru ümber põhjapool, lõunapoolne oli ülevõtmata. Linn asus Volga paremal kaldal. Suured traktorid vabrikul algavad juba kaugel enne linn. Sügisel, kui sakslased ei olnud veel kotis, sai seal kalla.

Saksa transportlennukid lendasid iga päev meist üle, suur purilennuk trossiga taga. Nii nad vedasid sinna juba varusisid kraami.

Liikuvad venelaste grupid tankidega tegid tagalas hävitavat tööd. Nad olid purustanud täielikult ühe väikese asula. Arvatavasti oli seal sakslaste sidumispunkt. See koht oli nii umbes 23 km kaugusel. Sõitsin ülemaga sinna. Kui sinna jõudsime toimus laipade matmine. Kui kaevatud pikad kraavid ja laipu kanti sinna. Vaatasin, kas nende seas ei ole ka eestlasi? Leidsin mõned meie meeste kiivrid (meil oli teistsugused kui sakslastel). Venelaste laipadest oli küla keskele tehtud sird ja vasar ja tank oli siis neist üle sõitnud. See oli jube pilt.

(Järgneb)

EESTI VAATLUSOHVITSERID HISPAANIA KODUSÕJAS

Tänavu märtsi kuus möödus 60 aastat Hispaania kodusõja lõpust. Hispaania oli kodusõja keeres 17. juulist 1936 kuni 28. märtsini 1939. Kuna see sõda puudutas ka Eesti Vabariiki, siis avaldame alljärgneva kirjutise ühe vaatlusohvitseri jutustuse põhjal.

Monarhismi ajastul, 1870 a. kuni Vene revolutsiooni ajani, 1917 a. valitses Hispaania kaks vampsopuleet ideoloogiat — anarhism ja sotsialism. 1931 a. asendas Teine Vabariik, või „Popular Front“ monarhismi ning valitses kuni 1933 aastani. „Popular Front“ koosnes koalitsioonist: sotsialistid ja vabariiklikud reformeeriad (Republican Reformers).

1936 a. veebruaris toimunud valimise võitsid küll sotsialistid, aga Parempoolse partei (falagnistid) populaarsus kindral Francisco Franco juhtimisel oli kasvamas. Seda liikumist toetasid rahvuslikult häälestatud äärmuslased.

MÄSS

Franco ja grupp parempoolseid kindraleid oli saadetud Hispaania Morokosse. Seal nad organiseerisid sõjaväe, kelle sihiks oli sotsialistide kõrvaldamine võimult. Saksa transportlennukite abiga viidi Franco sõjavägi Hispaaniasse. Sellega kasutas Saksamaa juhust, et trennida oma ohvitseri ja sõjariiki. Mässuliste sõjaplaani kohaselt tuli Portugali piir ja Biskaia lahe rand kõige enne ära vallutada. Sellega taheti ära hoida mereteed kaudu saabuvat välisabi sotsialistidele. Kuid inimjõudu ja sõjamaterjali saabus siiski Prantsusmaa kaudu.

INTERNATSIONAAL BRIGAAD

Sotsialistide agentide poolt oli organiseeritud Rahvusvaheline Brigaad (International Brigade), kelle kaudu vabatahtlikke meelitati Hispaaniasse. Vabatahtlikke tuli paljustest riikidest, kokku üle 40-ne tuhande. Isegi Eestist oli Hispaania kodusõtta minejaid. Neile lubati kõrget palka ja häid ametikohti pärast sõja lõppu. Eesti vabatahtlikke viidi reisikaardiga, ilma välispassita Rootsi, kus neid laevadega transportidi Prantsusmaale. Prantsusmaalt viidi vabatahtlikud üle Pürenee mägede Hispaaniasse.

VÄLISRIIKIDE ABI

Peale abi vabatahtlikelt, otsisid mõlemad pooled Hispaania kodusõjas abi välisriikidelt. Franco rahvuslased pöördusid abi saamiseks Teljeriikide (Saksamaa ja Itaalia) poole. Kohe, sõja algusest peale, vaatamatult lääneriikide protestile, saatsid mõlemad riigid abi, lennuväe, maaväe ja artilleeria näl. Sotsialistid aga otsisid toetust nn. demokraatiamaadelt (Prantsusmaa, Inglismaa ja U.S.A.). Kuigi nimetatud riigid toetasid sotsialiste ideoloogiliselt, ei teinud nad seda aktiivselt. Põhjusel, et hoiduda Teisest maailmasõjast. Ka oli demokraatlikes riikides osaliselt arvamus, et Hispaania sotsialistid (Popular Front) kalduvad liiga lähedale kommunismile. Ainult Mehiko ja Nõukogude Liit toetasid sotsialiste militaarse abiga. Kuna abi sotsialistidele tuli kommunistliku partei vaneldusel, siis kujunes kommunistidest poliitiline suurvõim Hispaanias.

MITTEVAHELESEGAMISE LEPING

Erapoolest sailitamiseks organiseerisid demokraatlikud riigid augustikuus 1936 Mittevahelasegamise Lepingu (International Non-Intervention Agreement), millele alla kirjutasid viis Euroopa suurriiki; Inglismaa, Prantsusmaa, Venemaa, Saksamaa ja Itaalia. Tegelikult toetasid seda lepingut peaaegu kõik Euroopa riigid, kaasa arvatud Eesti Vabariik. Toetajad riigid olid Mittevahelasegamise Komitee liikmed ja maksid kontributsiooni, millega kaeti Komitee ülalpidamise kulud. Komitee peakorter ja juhatus paiknesid Londonis, Inglismaal. Nõukogu koosnes liikmesriikide saadikutest, kuhu kuulus ka Eesti Vabariigi saadik A. Torma. Pea administraator Londonis oli hollandi admiral J.S.C. Oliver ja peasekretär oli inglase F. Hemming. Komitee eesmärgiks oli ära hoida sõjamaterjali vedamist kummalegi sõdivale poolele. Kõik liikmesriigid keelustasid oma riigi lipu all sõitvaid kaubalaevu sõjavarustuse vedamisest Hispaaniasse. Tsiviilkaupu vedavad laevad olid kohustatud peale võtma Mittevahelasegamise Komitee Vaatlusohvitseri (Observing Officers).

Et Hispaaniasse sõitvatel laevadel ei pruugiks oma sõidusihist kõrvale kalduda, olid Mittevahelasegamise Komitee administraatorid ja vaatlusohvitserid paigutatud kümnesse strateegilisse linna (Gibraltar, Marseille, Lissabon, Palermo, Sete, LeVerdon, Oran, Farmouth, Dover ja Madeira). Eesti administraator, H. Salza, oli Marsellesse paigutatud.

Laevale asumisel andis vaatlusohvitser üle valge vimpli, kaks musta täpiga, mis pidi lehvima mastis kuni tema laevast lahkumiseni. Kapten oli kohustatud vaatlusohvitserile esitama laeva laadungisse puutuvaid dokumente. Laadungi lossimisel pidi vaatlusohvitser jälgima, et laadung vastas dokumentidele. Kahtluse korral ta nõudis pakendite avamist ja sõjamaterjalide osas pidi raporteerima administraatorile. Kuna Mittevahelasegamise Komitee oli tsiviilorganisatsioon, olid vaatlusohvitserid eriaristuses. Et ära hoida võimalikke sõidustusi spioneerimises, soovitati vaatlusohvitseridel mitte kaasas kanda taskurelvi ja fotoaparaate. Enamus vaatlusohvitseridest olid kapteni kraadis, mistõttu neil olid võrdsed õigused laevakapteniga nii elamisruumide kui ka toilitluste osas. Kuna tolleaegsetel vanematel laevadel niisugused võimalusi eluruumides osas ei olnud, siis maksti nõudekorras vaatlusohvitseri palgale lisaks „valuraha“. Samuti maksti lisaraha ka siis kui laev suundus Hispaania sõjatooni.

Mittevahelasegamise Lepingu oli algusest peale ebaefektiivne. See leping kahjustas peamiselt sotsialiste, sest selle lepingu kohaselt toimusid ainult Inglismaa ja Prantsusmaa, kuna teljeriigid ja Nõukogude Liit seda ignoreerisid.

Komitee viimase nimekirja kohaselt kuulus Mittevahelasegamise organisatsiooni koosseisu 33 eestlast, nende hulgas 1 administraator, 1 ülemvaatlusohvitser, 30 vaatlusohvitseri ja 1 vanemvaatlusohvitser.

Eesti, Soome ja Skandinaavia riike peeti rohkem erapooletuks, mistõttu nimetatud riikide kodanikke võeti meeleldi vaatlusohvitserideks. Maavaatlusohvitserid olid Prantsusmaal piiril paigutatud Hispaaniasse suunduvatele teedele.

Eesti suhtlemine Hispaaniaga lõppes pärast vaherahu, mis jõustus 28. märtsil, 1939 a. Võitis Franco, kelle pool oli tugevam sõjavägi, relvad ja poliitiline kontroll.

(Järg. lhk. 8)

Toimetukset

E. Lindaja

Teise maailmasõja eelmäng:

M-PÄEV (2)

1939. aasta 19. augustil võitis Stalin vastu otsused, mis said maailma ajaloos pöördeliseks. Kunagi avatakse arhiivid ja siis me leiame palju huvitavat. Kuid peamist me ei leia. Ei leia seepärast, et Stalin ise oli öelnud: „Tehke mida tahate, kuid ärge jätke maha dokumente, ärge jätke jälgi!“

Stalin pookis oma vastastele alati külge enda kavatsusi, põhimõtteid ja meetodeid. Veidi hiljem laseb Stalin oma vastased maha. Samuti laseb ta maha ka pea-aegu kõik XVI kongressi delegaate. Kuid dokumente tema isiklikust osalusest selles on säilinud väga vähe ja need on peidetud ühisalajasse arhiivi. Ükski diktaator ei suutnud võistelda Staliniga oskuses peita enda osavõtu järgi kuritegudest.

Stalini nõunik, lennuväe kindralpolkovnik A. Jakovlev meenutab: „Stalini juures kitsas ringis toimunud nõupidamistel ei olnud stenografite ega sekretäre, ei peetud mingit protokollit.“ Teisisõnu, otsused võeti vastu, kuid paberil neid ei fikseeritud. Nagu maffias. Stalini nõupidamised mitte ainult ei meenutanud vandeseltslaste ja konspiraatorite salajasi koosviibimisi, nad olid seda ka oma vaimult ja olemuselt.

Kui vilumatu mängija istub kaardilaua taha valemängija vastu, teeb ta tavaliselt vaid üheainsa vea — ta võtab kätte kaardi...

1939. aasta augustis tulid Moskvasse Suurbritannia ja Prantsuse sõjaväe delegatsioonid, et arutada ühist tegutsemist Saksamaa vastu. Briti ja Prantsuse valitsused kordasid vilumat mängija viga — nad istusid sama laua taha Stalin valemängijatega ja said läbirääkimistel lüüa.

Suurbritannia ja Prantsusmaa valitsus ei taibanud Stalin kavatsusi. Stalini plaan oli aga lihtne, ta tahtis sundida brite ja prantslasi Saksamaale sõda kuulutama, või siis provotseerida Saksamaad selliste tegudele, mis sunniks Prantsusmaad ja Suurbritanniat Saksamaale sõda kuulutama.

Saanud Suurbritannia ja Prantsuse valitsuselt nõusoleku tulla läbirääkimistele, esitas Nõukogude Liit oma nõudmise — meil ei ole Saksamaaga ühist piiri, meie väed vajavad läbi Poola kulgevat koridori!

See nõudmine oli Poolale vastuvõtmatu ja Nõukogude Liidule tegelikult mitte-vajalik. Vastuvõtmatu seepärast, et Poola valitsus ja rahvas juba teadsid, mida kujutavad endast punaarmee ja NKVD. Veidi hiljem lubasid Eesti, Läti ja Leedu paigutada oma territooriumile Nõukogude garnisonid ja sattusidki kommunistlikku orjusse. Poola kartused olid põhjendatud, neid kinnitasid poola ohvitseride ühishauad Nõukogudemaal.

Koridori läbi Poola vajas Stalin ühelt poolt selleks, et Poolat sovitseerida, teiseks aga võimaldas see koridor anda Saksamaale hoobi selga siis, kui ta on nõrgenenud sõjas Prantsusmaa ning Suurbritannia ja potentsiaalselt ka USA vastu. Mingit muud Poola koridori otstarvet pole võimalik välja mõelda.

Prantsusmaa ja Suurbritannia delegatsioon, kes tahtsid tõestada oma kavatsuste tõsist, andsid Nõukogude poolele äärmiselt olulist informatsiooni, mida Stalinile küll anda ei oleks tohtinud: nad ütlesid, et kui Saksamaa tungib Poolale kallale, kuulutavad Prantsusmaa ja Suurbritannia Saksamaale sõja.

See oligi informatsioon, mida Stalin nii väga oli oodanud.

Hitler oli arvamusel, et ka kallaletung Poolale jääb karistamata, nagu oli jäänud sissetung Tšehhoslovakkiasse. Stalin teadis nüüd, et Hitler saab selle eest karistada.

Niiviisi sattuski Teise maailmasõja vallapästmise võti Stalin lauale.

Stalinil oli nüüd vaid tarvis näidata Hitlerile rohelist märgutuld: tungi pealegi Poolale kallale, mina sind ei sega (kuid Prantsusmaa ja Suurbritannia kuulutavad sulle sõja). 19. augustil 1939 teatas Stalin Hitlerile, et kui Hitler tungib Poolasse, ei jää Nõukogude Liit mitte ainult neutraalseks, vaid ka abistab Saksamaad.

Ribbentrop tuli Moskvasse ja 23. augustil kirjutas ta koos Molotoviga alla Poola vallutamise paktile. Stalin kinnitas: Hitler, tungi pealegi Poolasse, ma aitan sind! Ja Hitler ründaski Poolat, ei saanud aga mitte abi, vaid hoopis sõja Prantsusmaa ja Suurbritanniaga...

Mida Stalinil vaja oligi.

1939. aasta 19. augustil võeti vastu teisi ajaloolisi otsuseid. Kauges Mongoolias valmistas Žukov ootamatuks lõugiks Jaapani 6. armeed vastu. Žukovi plaan oli lihtne. Ta korraldas klassikalise sissepiiramise operatsiooni — tal oli suhteliselt nõrk rinde keskosa ja kaks võimsat ning mobiliseeritud tiibgrupeeringut. Tsenter hoidis vaid vastast tagasi, lõugigrupeeringud tiibadel mõõdusid vastupanu kollektist ja liikusid hoogsalt edasi, kuni kohtusid vaenlasel tagalas. Kolm ööpäeva hiljem sulgus piiramisrõngas Jaapani vägede ümber ning algas nende purustamine. Operatsioon Mongoolias, Halhin-golil oli hiilgavalt kavandatud ja teostatud.

Halhin-goli operatsiooni ettevalmistamine käis salaja. Kasutati peamiselt telefonisidet, pealetungiks valmistumise perioodil oli Žukov keelanud raadioside kasutamise täielikult. Iga alluv sai ülesanded ainult oma kohustuste osas, tal ei olnud ettekujutust ei üldplaani, selle ulatusest ega algusajast. Žukov pettis Jaapani luuret, kuid eelkõige pettis ta omaenese sõdureid ja komandööre. Need arvasid viimase hetkeni, et nad peavad asuma pikaks ajaks kaitsele.

Halhin-golil toimus XX sajandi esimene puhtajuline võlksõda. See oli kogu ajaloos esimene tankide õige kasutamine, need paisati suurtes kogustes lõkidele andmiseks vaenlasel tagalasse. See oli ka näide suurtükkiväe erakordselt tihedast koondamisest kitsasse rindelõuku. See oli ootamatu löögi andmise muster, mis — lahingu esimese pooleteise tunni jooksul ei teinud Jaapani suurtükkivägi ühtegi lasu ku ja ükski Jaapani lennuk ei tõusnud õhku. Halhin-golil oli Žukovi tähelepanu algus.

Pärast Žukovi naasmist Mongooliast andis Stalin tema juhtida kõige võimsama — Kievi erisõjaväe ringkonna. 1941. aasta veebruaris aga määras ta Žukovi kindralstaabi ülemaks. Selles ametis valmistas Žukov ette sõda Saksamaa vastu. Saksa piiri ääres (ainult mõõtmalt suuremas mastaabis) kordas ta kõike seda, mida oli kasutanud Jaapani armeed vastu.

Lvovi ja Belostiki eendil lõi Žukov kaks ülivõimsat tiibgrupeeringut, peale selle veel ühe grupeeringu lõugiks Rumeeniasse. Žukov nihutas lennuväljad otse piiri äärde ja koondas igahühele neist sada kuni kakssada lennukit. Otse piiri äärde nihutas Žukov ka hospitalid, varustusbasid ja komandopunktid. Žukov viis ettepoole sadu tuhandeid tonne laskemoona, kütust ning tankide ja lennukite tagavaraosi. Žukov keelas pea-aegu täielikult raadioajamade kasutamise. Žukov hoidis oma kavatsuse absoluutses saladuses nii, et punaarmee teadsid vaid vähesed, mis on ees ootamas...

(Järgneb)

Tallinna mees Roland Toome meenutab: (1)

EESSÕNA

Eestis on sõjaveteranide sulest kirja pandud palju huvitavat, mida siin ei saa avaldada ja mis puudutab meid, vanu inimesi, kes on sõjast ja selle tagajärgedest saanud eriti muserdada. Jäänud omal ajal ilma haridusest ja võimalustest ennast teostada, põlatuna nii Läänes kui Idas, on need mehed, kes kaitseid Eestit pool sajandi tagasi ka nüüd, taasiseseisvuse ajal, lõpetamas oma eksistentsi elu ääremail. Meile ei antudki pärast sõda võimalust tõusta jalule. Tõsi, me kaotasime, kuid esmakordselt tsiviliseeritud maailmas sattusid kaotanud sõdurid kohutava kättemaksu ohvriks. Üksnes selle eest, et nad armastasid ja hoidsid oma isamaad.

ALISTUMINE

... septembri lõpp, 1944

Läksime mööda Valli tänavat. Tahtsin näha, mis mu endisest töökohest on saanud. Ootamatult kohtasime minu noorpõlve sõpra, tükk aega oma roosa maailma-vaate pärast Patareis istunud Viktorit. Praegu on ta nimekas kirjanik.

„Viktor, kurat! Kuidas sina siia said? Istusid ju kinni.“

„Sellepärast saingi.“

„Mis siis nüüd edasi saab? Mis sa meiesugustel meestel soovitat teha?“

„Olite Saksa sõjaväes?“

„Eesti Leegionis.“

„Noh, mis siis ikka,“ irvitas Viktor. „Minge Pärnu maanteele, Kawe keldris võetakse vastu sõjavange.“ „Ja see on kõik, mida soovitat? Venelasele lõugade vahele?“

„Jahl!“

„Siis käi kuradile!“

Kuid Viktor rääkis õigust. Ega meil muud väljapääsu polnudki. Kuhu ikka ilma paberiteta minna? Iga asi reedab, kas sa oled olnud ja võibolla esimeses segaduses läheb asi lihtsamalt, ikkagi end vabatahtlikult vangi andnud. Jälleli „vabatahtlikult“.

Kawe keldrit ümbritses rahvakult. Aegajalt läks mõni mees kõheldes üle tee ja kadus raudväravate vahele. Eriist liikumist siiski polnud märgata. Seisime teisel-pool teed, endise autoäri akna all.

„Noh, poisid,“ mühatas Teder, „jäägem siis jumalaga...“

„Ärge minge, poisid!“ kostus järsku me selja tagant kare mehehääli. „Ärge jumala eest minge.“

Heitsime pilgu seljataha. Seal seis is vördlemisi karvase ja nuditud välimusega mees kulunud riietes, mis talle ilmselt ei sobinud.

„Ärge minge,“ kordas ta, „te ei tea, mis teid ees ootab. Ma olen siin keldrites juba korra olnud. Tulge minuga kaasa. Istume kusagile maha ja ajame pisut juttu.“

Ega meil kuhugi kiiret polnudki. Eriti sellisesse kohta nagu Kawe kelder. Läksime. Mees läks ees, mitte kaugele. Pärnu maantee kumeruses oli raamatukauplus „Töökool“. Sinna mees pöörduski. Trepsit üles teisele korrusele. Avas mingi ukse. Sisenemes suurepäraseks korterisse. Kõik oli kallihinnaline — möbel, vaibad, kristall säras puhvetikapis, parkettpõrand. Suured toad raamatuid ja kallihinnalist kraami täis. Isegi klaver oli.

„See pole minu korter,“ selgitas mees. „Siin elas minu tädi. See oli tema kodu. Jättis kõik siia maha ja läks eile kahe kohvriga „Moero“ peale. Kõik jättis venelastele, sest temale oleks Siberisõit kindel olnud. Ta mees oli eestlaegne ohvitser, major. Jäi kadunuks 1941. a. Värska suvelaagris. Siin on kõik vaba. Võtke, mis tahate, või pekske puruks. Omanikku ei ole. Ka mina ei ela siin. Ohtlik on. Siin on terve kvartal niisuguseid mahajäetud kortereid. Vaatame, kas perenaine on uutele omanikele ka midagi hamba alla pistmiseks jätnud?“

Ei olnud midagi. Ilmselt olid ajad kõigile olnud kitsad. Kuid puhvetikapist särasid meile vastu nalivkad, liikõrid ja veinid. Hurra! Mida sõdurile veel paremat vaja? Tegime siis olemise mõnusa. Mees alustas juttu.

„Nagu ma teie jutust aru sain, tulete te sõjaväest. Jäite, nagu öeldakse, rongist maha. Kuid ärge muretsege, teietalolis on praegu Eestis mitukümmend tuhat ja et teid nii palju on, siis see annabki teile võimaluse. Ei ole veel teada, kas need, kes kahtluta said, tegidki kõige õigemini. Saksamaal läheb asi raskeks. Rootslane ja soomlane aga teiesuguseid poisse vastu ei võta. Annab venelasele välja. Maailm on hulluks läinud. Kõige vihatumad sõdurid on praegu eestlased, lätlased ja leedulased. Keegi meid ei taha. Ka sakslased mitte. Ütlevad — „Kriegsverflänger“. Teate, mis see on — sõjapikendajad. Sakslane tahab praegu iga hinna eest rahu, sõja lõppu. Milleks siis sinna trügdia?“

Teie jäite siia ja peate nüüd katsuma kui võimalik eluga pääseda. Igast teie olekust ja riietusest paistab aga välja, kes te olete. Te peate seda muutma. Seda esiteks. Teiseks — teil tuleb legaliseeruda. Teate küll, mida see tähendab. Katsuge endid munterdada kusagile tööle. Dokumente teil pole, seepärast otsige usaldusväärseid inimesi, keda te tunnete või arvate tundvat. Neid on küll. Nad ei küsi teilt dokumente. Kes seda hakkab küsima, seda ärge usaldage. Praegu saavad need inimesed teie heaks veel midagi teha. Kuid, mis aeg edasi, seda raskem. Seepärast kiirustage. „Kawe“ keldrisse aga sõjavangi ärge minge. Miks? Sellepärast, et teie pole juriidiliselt kunagi olnud Saksamaa sõdurid vaid Nõukogude Liidu kodanikud ja kuulute eriparagrahvi alusel karistamisele kui isamaa reeturid ja siin on vaid üks otsus — mahalaskmine.“ „Kas siis jõuab mitukümmend tuhat meest maha lasta?“ sekkus Tedre-pois. „Jõuab. Venelane jõuab. Tuletaga meelde Poola ohvitseri või võtke sakslaste veretöö juutide kallal.“

„Aga me pole ju mingid Nõukogude Liidu kodanikud. Oleme Eesti Vabariigi kodanikud ja meid mobiliseeriti kui Eesti Vabariigi kodanikke.“

„Seal on sul õigus. Kuid seda võid sa ainult mulle rääkida. Mujal ei maksa see sinu jutt midagi,“ selgitas mees heatahtlikult. „Meie armas president loobus talle rahva poolt antud võimust, laskis teha poliitilist näitemängu ebaseaduslike valimiste näol ja tulemus oli, et 6. augustil 1940. a. palus Eesti valitsus ise end võtta Nõukogude Liidu koosseisu. Ja see maksab. Seda aktsepteerib kogu maailm. Välja arvatud ameerikalane, kuid Ameerika on kaugel. Sellest hetkest said teist kogu maailma silmis Nõukogude Liidu kodanikud ja seda arvamust on raske muuta. Vähemalt praegu. Kogu maailma silmis olete te kõik natsisõdurid, isamaa reeturid ja kuulute kohapeal mahalaskmisele. Kõik sõltub venelase armust. Ta võib teile muidugi mõista ka kakskümmendviis aastat sunnitööd, aga see on seesama, kui mitte hullem. Ja maailm ei haugu mitte tagantjärele.“

(Järgneb)

KOHTUMINE ENDISE METSAVENNAGA (2)

See oli kõige valusam kogemus ta elus, jutustab ta mulle, viskiklaasi vihase liigutusega kämblasse haarates.

Ühe naise koputaja tõttu avastanud Organid tookord ta peidupaiga. Ta elu „kurat“ kandis seeliku, tegutsedes julgeoleku meeste palgalise nuhina, olles samaaegselt ka ühe miilitsa armukeseks. Ettekavatsetult ja kõige räpasematel kaalutlustel saatis see inimene ta vaseshahti, külmale maale.

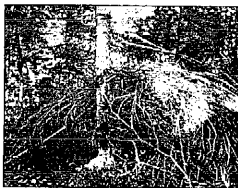
METSAVENNAD ehitasid endale metsadesse kõige leidlikumaid eluasemeid

Selle inimese nime ja elukohagi usaldab ta mulle. Ning siis saan temalt ka kuulla jutustust sellest, kuidas ta mõni aeg tagasi, Eesti Vabariigi kodanikuna, Kaitsejõud toetajaliikmena ja endiste poliitvangide ühenduse kuulvana oma toonasele reeturil külas käis.

Autoga. Tumedas ülikonnas, valges triiksärgis ja mustakirju kaelsidemega. Nagu kosjaline. Või mattu-selline. Pidulikult aeglasel sammul Hieivälja talu väravaste sisse.

Tareuks avaneb ja vana naine, kes trepile ilmub, ei erine välselt millegagi omaealistest eesti memmedest. Võrast häärasmeest uudishimulikult tunnistades tahab Hieivälja Hilda teada, kas too on tulnud mune ostma, teed küsima või kedagi otsima.

- Otsima, jah.
- Keda siis? Tean ehk juhatada.
- Teid otsima, armuline proua.
- Mind? Aga me ei tunne teineteist.
- Tunnenme küll, rohkem kui tarvis, astuge ainult lähemale.
- Ei... ei.
- Ah et ikka veel ei mäleta! Aga siis mäletasite küll kui te mu 700 rubla eest maha müüsite!

KUUSEOKSTEST om suure kuuse all

Sellest, kuidas Hildaks kutsutu, asjalugu taibatud ja kaameks tõmbunud, otsa ümber keerab ja tuppaga tagasi tormas, jutustab mu külaline juba ühes teistsuguses helistikus. Drama, mis väärinuks Shakespeare sulge, on kulmineerinud, stseenilt täidetud: ta on oma hukatusse tõukajat näha saanud palgest palgesse, sundinud teda oma teopäraselt silmi maha lööma. See lühike, peamiselt liigutustel ja ilmemängudel stseen Hieivälja taluühel tähendavat talle rohkem kui ta taskus leiduv lipakas rehabilitaatorise kohta.

Laagripäevade mälestused on kustumas ja ähmastunud, moodustades ta elukäigu, mida ta täna näib vaatavat eemalseisja asjalikkusega. Vangiluu vaevade asemel on tulnud uued probleemid vabaduses, mis teda vahel on valusamini puudutanud kui C-10-948: vanginumber, mida Stalini ajal tuli kanda seljal, mütsi ees, kuuvearrukal ja püksisäärel.

Siberist 1959. aastal naasnud, oli ta oma karistuse küll kandnud, poliitvangiks jäi ta aga kauaks ajaks ikkagi.

Nõukogude võimudestesse silmis olid laagritest naasnud ikkagi kahtlane element, keda kutsuti miilitsajaooskondadesse ennast näitama ja kellel polnud hõlpsu tavaliises korras endale sissekirjutust hankida.

Vanade tuttavate meestest oli ta aga äärmärgitud, kellest kindluse mõttes tuli mööduda kauge kaarega.

Ükski jalahoop mõnelt õgarlikult ülevaatajalt taigas pole teda nii valusalt puudutanud kui mõnelt endiselt sõbralt saamata jäänud terekäsi. Kunagine kamraad, kes sinust tänaval püüdis mööda hiilida, saatis su omakorda ja uuesti külmale maale. Ja sellistest vedelatest vendadest polnud Brežnevi ajalgi puudus.

Mingil moel autsaideriks on ta jäänud ka Eesti Vabariigis, tunnistab mu vestluskaslane.

Eksilvalitsuse juht toimunud tema arvates valesti, kui ta Tallinna sõitis ja oma presidendivõlutusest nagu kübara garderoobi üle andis. Võimuvõimaluse loovutamise asemel oleks need meie väliseestlastid vennad pidanud Eestis asuma võimu teostama, vana eemaldades ja uut ajades. Nüüd on nõukogude vabariigilt ainult siit eemaldatud ja uuega asendatud. Punast võimu teeninud seltsimehed hääradeks ühendatud, miilitsatest saanud politseid, polkovnikute koloneli. Ning igasugu nuhid, koputajad ja informaatid lippavad portfelliid kaenlas ringi ja soovivad soojalt ja kodurahu huvides vanu asju mitte meelde tuletada. Nagu poleks meil kurje päevi ja inimeste vaenamist olnudki!

Pudelisse on jäänud veidi veel viskit, ja selle abil suudab endine metsavend ja poliitvang oma äsjase meelepahapursatuse ironia abil neutraliseerida. Maski kandmisest ja teesklemisest pääsesid vene ajal ehk ainult kraavihallid, sibid ja toruluksepad. Sedasorti puhaste poiste abil pole aga võimalik riiki valitseda. Paljud stagnaajal punase parteipileti saanuist olid oportunistid, kes oma põhimõttelise järjekindluse puudumise tõttu sobivad nüüd ka meie noore vabariigi teenimiseks nagu rusikas silmaauku. Ja eks Põltsu ajalgi roninud mõni mats Isamaaliitu või korporatsiooni selleks, et ligemale pääseda võimule ja võimalustele elus edasi jõudmiseks.

Parem ikkagi iludusvigadega, silmakirjalikkust ja valet soodustav omariiklus, kui see mis temalt ta vahistamisel 1949. aastal ära võeti.

Nüüd on seegi tühimik ta uuesti inimeseks saamise loos täidetud, mainib mu külaline politseiprefekti poolt välja antud relvaluba koos püstoliga lauale lajatades. Koos igasugu dokumentidega läinud see nali talle maksma üle 7000 krooni, tervelt 700 Koidulatl! Ta vihtunud mitu aastat tööd teha nagu hull, müünud maha mis müüa andis, selleks et uuesti peos tunda tulireva rahustavat lähedalolu.

Need, keda eluraskused ei murra, muutuvad katsumuste läbi ainult tugevamaks. Külaline mu kõõglaua taga on selle vana töö sobivaks illustreeritsiooni. 75 eluaastat täis, on ta pea selge ja selg sirge. Ning ta mehlist, karmilimelist, nagu uuteks lõõmikuteks valmis metsamehekuju Kuressaare tänavail saalivate kõhtu ja kõvareks kasvanud Skandinaavia turistidega võrreldes, valgub pähe rida ketserlikke mõtteid. Tänapäeva heaoluriigi negatiivsest, tihti hävitavast toimest inimestele, eriti meestele. Eriti meestele.

Ilmar Jaks

Tallinna mees Heino Rass jutustab:

KOLPINO LAHING (13)

Kätte on jõudnud märtsikuu. Päike käib kõrgemalt ja lumi hakkab kohati juba veidi sulama. Mõtlemine murega, mis saab meie laskurpesadest, kui lumevesi külje alla ronib. Oleme nüüd siin olnud juba üle kuu ning ilma, et oleks vaenlasega suuremaid kokkupõrkeid olnud. Seda näilis rahu pole meie aga enam kauaks antud. 12. märtsi varahommikul, veel hämaras, algab ootamatult äge püssi- ja kuulipildujatuli meie vasaku naabri, 2. kompani lõigus. Sekka löövad ka kohe saksa patareid. Meie kompaniülem lööb häiret ja kõik mehed tormavad kiiresti laskurpesadesse. Saame ühenduse pataljoni ja ka 2. kompaniiga. Selgub, et pimeduse katte all hiilis nende positsiooni ette roodu suurune vaenlase lõõgiüksus. Tegemist oli vägivaldse luurega, mida üritati teha vaikselt ja meie ootamatult, ilma suurtükiväe ettevalmistuseta. Meie postid avastasid aga vaenlase ning rünnak võeti vastu ägeda tulega. Telliti välja ka saksa suurtükiväe, mis ei lasknud end kaua oodata. Lühike, äge lahing lõppes vene luureüksuse peagu täieliku hävitamisega, umbes 60 surm ja ka maha, vangi langes viis 15 mehe ringis, enamuses haavatud. Kaotusi kandis ka 2. kompanii, 3 meest sai surma ja 8 meest haavata. Niisiis oli see päris sõda ka meieni jõudnud. Oleme nüüd igal ööl pidevalt valvel, sest on tõenäoline, et vaenlane seda ebaõnnestunud ettevõtmist korralda püüab. Kuid järgnevad päevad on endiselt rahulikud, vaid tavaline häiretulistamine. Kuid rahulik on vaid loetud päevad.

17. märtsi õhtul tuli meie ootamatu külaline vastaspoolt. Meie post märkas hämaruses hiilivat, küürutavat kogu, kes tasakesi hüüdes lähenes. Õnneks ei jõudnud meie veidi ähmi täis läinud post veel tulistada.

Ülejoosik, umbes 40 aastane kõhn, kurnatud välimusega sõdur, toodi meie telki ülekuulamiseks. Meie juures juhtus olema ka pataljoni sideohvitseri hauptmann Zelinka, kes oli ka ülimalt huvitatud, millest mees räägib. Meie kompani parim vene keele mees on veltveebel Tehva, Teders oli pataljoni staabi juures. Kahjuks ei oska Tehva saksa keelt, nii siis tõlgib ta venelase jutu eesti keelde, mina aga omakorda selle saksa keelde. Ülejoosik räägib järgmist: Ta on kuulipildujarodu seersant, pärit Ukrainast, Poltava ligalt. Seda 12. märtsi ebaõnnestunud rünnakut olid nad oma seltsimeestega arutanud, kusjuures kiruti komandööride oskamatus ja hoolimatust. Nurinat põhjustab ka rindemeeste viiets toot, kogu Leningradis on aga kümneid tuhandeid nälga surnud. Näljased sõdurid peavad aga nägema kuidas ohvitseridele antakse lisatoitu, samuti saavad nend paberosse, kuna sõdur peab leppima mahorkaga. Täna pärastlõunat olid neil sidemehed telefoniliini korramas, kes rääkisid, et pataljoniülema varjendisse olevat tulnud kaks eriosakonna ohvitseri. Ilmselt olid nende jutuajamised eriosakonna kõrvu ulatunud. Temale, seersandile oli nüüd, õhtul, antud käsk kohe pataljoni komandööri juurde ilmuda. See ei tähendanud midagi head, seepärast otsustas mees enda päästmiseks üle joosta, mis pimeduses ka õnnestus. Edasi läheb mehe jutt üsna põnevaks. Ta räägib, et meie lõigus valmistuvad venelased suureks rünnakuks. Ta on kuulnud, et see algab ka 19. või 20. märtsil. Nende taga olevale miinipildujaüksusele on toodud suured hulgal laske- ja padrunid, samuti ka neile täiendav hulk kuulipildujalinte ja padruneid. Sideväelased, need liikuvad ja kõikteadvad mehed olid näinud, et suurtükipatareid nende lõigus olnud lausa mattunud mürsukastide alla.

Kolpino lahing. Saan haavata.

Niisiis see, mida me olime oodanud juba mõnda aega, oli nüüd tulemas. Teatame ülejoosikust ja tema ülitähtsast sõnumist kohe nii pataljoni — kui ka rügemendi staabi. Oberst on enda juurde kutsunud meie Rebase ja viime vangi kohe rügemendi staabi. Meie teadustoojad on just pärale jõudnud, anname ka vangile süüa. Siis lähen koos ühe teise sõduriga vangi ära viima. Vang muutub rahutuks, ei tea, mis temaga nüüd tehakse. Püüan teda oma puu-veneekelega rahustada, et „komandir polka hotšet s vami pogovorij“. Rügemendiülema punkris on koos mitu ohvitseri, neil on seal ka oma tõlk. Vang saab rahustuseks paki sigarette, mille pöördume aga tagasi.

Hiisõhtul tulevad Rebane ja Jürisar tagasi meie kompaniisse. Nõupidamisel Kikerpilliga kästakse nüüd, rohkem kui enne, silmad ja kõrvad hoolega lahti hoida. Veel samal ööl tulevad meie juurde kaks saksa suurtükiväe vaatlajat, keda neil kutsutakse VB, (Vorderster Beobachter), mis maakeeli ärastelatud tähendab ettenähtavat vaatlajat. Niisiis oleme alarmeeritud ning jääb üle vaid oodata sündmuste arengut.

Õnneks ei jõudnud rahulikult, vaenlase poolt ei kõik vaikne. Vaikne on ka järgmine päev, 18. märts. Õhtul, pimeduse saabudes tuuakse ka meie täiendavalt tublisti laskemoona. Kesköö hakkab vaenlane suunast kostma automüürit, see tähendab aga, et toimetatakse juurde jalaväge rünnakupositsioonile. Niisiis, varsti läheb lahti.

On veel üsna pime, kui kell 4.30 vaenlane avab turmtule kõigist trossidest. Midagi taolist pole eesti sõdur siiani veel kogunud. Märgu ja miinid lõhkevad vahetpidamata, pole võimalik eraldada üht plahvatust teisest, kõik ümberringi vappub, väriseb ja paugub, õhk on täis vinguvaid kilde, mullakamakaid ja lumepuru. Surumeneid maa ligi ja püüame varjuda ka värskestes mürsulehtides, mis veel haisevad troütulist ja kuhu hakkab aeglaselt kogunema vett. Eeslinnilt hakkab tulema haavatuid, neid veavad poisid ka lohistelit siia. Meie sanitar Tali püüab neid siduda, kuid saab sejuurde ka ise haavata. Peale hädapärase sidumise ei saa me neid praegu millegagi aidata. Mu hea sernu, kuulipildur Loorents on saanud killaavaa kõhtu. Mees oigab, hüüab appi ja siis jälle palub end maha lasta. Kuid me ei saa teda sellele tõepoolest toimetada, siin on ta vähemalt tähtsate varjude, kes peale tulistamise lõppu vaatavad, mis saab. Otse meie kõrval lõhkeb miin ja piki maapinda pühkivad killud tabavad uuesti Loorentsi, samuti ka veel kahte sõdurit. Loorentsi pea on verine, ta on vait ja ei liiguta enam. Niivisi suri see lõbus ja vapper mees.

On möödunud kaks tundi turmtule algusest. On lausa uskumatu, et peagu kõik meie kuulipildujad on jäänud terveks, kuid meil on surnuid ja rühkasti haavatuid. Vaenlane kannab tule nüüd eeslinnilt tahapoole ja rünnakule tuleb järele. Saksa suurtükivägi on siiani pidanud visa kahevõitlust vaenlase suurtükiväega, nüüd tellivad mu kõrval lebavad vaatlajad-tulejuhtijad tõketele otse meie positsioonide ette. Õnneks on nende väike raadiosaatja praegu veel terve. Mürsud lõhkevad ründavate ahelike keskel, need satuvad segadusse, heidavad maha, kukuvad tabatuna, kuid jooksevad edasi. Meie kuulipildujad tulistavad, mis jaksavad, see on tõeline sumarmatants, vaenlasi langeb nagu loogu ja kümnekonna minuti pärast on kõik lõppenud. Hallides sinelikes kogud lamavad liikumata, vaid siis-seal on näha haavatuid tahapoole roomamas. Meieni ei jõudnud ükski punaarneelane.

(Järgneb)

ÜLESTÕUS JUULIS 1941 (2)

Esimese tuleproov ei lasknud kaua oodata. Olin parajasti peastaabis ja minu abi Elmar Väliste meestega kaevikuis, kui algas äge kahurimüra. Jooksin reservi grupi- ga liinile kaevikuisse, kust märkasin frondi ees peatuma jäänud tühja veoautot ja ümbreringi hüpetest tagaenvalda ja tulistavaid vene sõjaväelasi. Mõned neist olid meie meestega tulevahetuses, kuid meie kooskõlastatud tulejõud sundis venelased lõpuks põgenema. Püüdsime neid jälitada, kuid vaenlasel õnnestus meie tulepiir- konnast välja tõmmata. Vastase jälitamine ja hävitamine ei olnud seekord oluline, kuna olime nende ülesande nurja ajanud ja saanud rikkaliku sõjasaagi: kaks kuuli- pildajat, tütu püssi, hulk maamine, lõhkeainet ja käsigranaate. Kõige rõõmsamad olime aga sõidukõlbuliku veomasina üle. See oli alles eelmisel päeval rekviireeritud ühelt Pärnu mehelt. Mees ise oli sunnitud oma masinat juhtima ja kes nüüd vigasta- matult rõõmsa meelega üle tuli. Auto omanikult kuulsime, et meie ründajaks olnud vene sõjaväe pioneerüksus, kelle ülesandeks olnud Timmkanali sillahülaskmine ja maantee mineerimine.

Samal õhtupoolikul oli saanud Pärnu õhulahingus üks saksa lennuk raske taba- muse ja oli sunnitud maanduma Häädemeeste rannal, kohe meie kaitselini taga, heinamaal. Lennuki kahemeheline meeskond oli pääsenime üle ülimalt õnnelik ja ilmselt istunud ning vaimestatud meie poolt organiseeritud sõjalisest kaitsest. Lubasime neid Riiga, sakslaste juurde toimetada. Vastutasuks aitasid nad lahti monterida lennuki kuulipildujaid ja jätsid need koos laskemoonaga meie kasu- tusse. Sõidutasime sakslased autol Iklasse, kust kaupmees Alik, kes peale eesti ja läti keele soravalt ka saksa keelt rääkis, nad oma veoautol edasi toimetas. Alik saadeti pärast ülesande täitmist rikkaliku sõjaväerustega tagasi.

Meist põhjapool, nagu Pärnus ja Sindis asusid veel tugevad vene üksused. Lisaks neile püüdsid vabastamata aladel kohapealsed kommunistlikud tegelased oma julgeolekut ja võimu kindlustada. Moodustati relvastatud löögijüksusi nn. hävi- tuspatajone, kelle ülesandeks oli võimu vastu välja astujate likvideerimine ja nende vara hävitamine.

Eesti ulatuses moodustati 13 maakondlikku hävituspataljoni, kes koosnesid kuni 50% juutidest ja venelastest. Juhtiteks ja politrukkideks olid eranditult venelased või juudid, kuna eestlased pidid käsu korras hävitustöö oma rahva kallal täide viima.

Järgmise päeva, 7. juuli koidu ajal teatas meie luure vastase veeautode lähene- misest ja vaenlase kogunemisest umbes kilomeetri kaugusel meie positsiooni ees. Hiljem selgus, et löögigrupp koosnes Sindi kalevivabrikuri tööliste ja militaarsees- tega täiendatud Pärnumaa hävituspataljoni üksusest, venelaste juhtimisest, kokku ehk 100 meest.

Meil oli kasutada neli kerge kuulipildujat, hulk korras vintpüsse, käsigranaate, jahipüsse ja ees miinitõke ning paarist proviitulest läbi käinud kõrge moraaliga vähem kui sada relvastatud meest.

Vastane lähenes meie positsioonidele kahes ahelikus. Oli selge, et nad teadsid meie asukohta, kuid mitte tulejõudu. Ahelikude liikumistest võis järeldada nende kavatsust otserünnakuks meie positsiooni vallutada. Rünaku alustamisel avas meie vasak tiib ootamatult tule, mis kujunes signaaliks kogu rindelõigule tule avamiseks.

Meie poolt tule avamine oli enneaegne ja mitte küllaldaselt mõjuv. Tuli kohutas siiski vastast niivõrd, et hakkas tagasi tõmbama. Meie võinuks neid edukalt jälitada, kuid ma ei andnud selleks käsku, kuna meie mehed ei olnud selliseks sõjategevus- seks treenitud.

Olime küllalt naiivsed, kui lootsime, et vastane sai õppetunni ja tõmbus tagasi Pär- nu suunas. Selgus aga, et neil oli tõsine kavatus meie üksust sisse piirata ja hävitada.

Vaenlane lähenes uuesti kahes ahelikus, üks otse eest, teine seekord aga süga- valt vasakult üle heinamaade, lahise maastiku, nähtava eesmärgiga haarata meid küljelt. Olime selle võimalusega arvestanud ja üks meie kuulipildujaid ootas neid mere ääres. Meie tugeva risttule all loobus vaenlane lõpuks ja tõmbus korralt tagasi. Sel päeval ei tulistanud hävituspataljon enam.

Lõuna paiku saime teada, et vene kerged tankid olid 4. juuli keskpäeval rünna- nud Kilingi-Nõmmet, kus vastupanujuht major Paul Lilleleht saanud kubemest ras- kesti haavata. Lipnik Rüütel oli juhtimise üle võtnud ja haavatutega metsa taga- nenud. Need uudised manitsesid meid ettevaatusele.

Kas venelased ründavad meid tankidega või jõuavad Saksa üksused enne ko- hale? Kes oskas seda ette arvata. Igaks juhuks tegime võimalikud ettevalmistused tankirünaku vastuvõtuks ja edasitungi tõkestamiseks. Langetasime suuri männi- puid ristirästi üle maantee, peitsime mõned miinid teekruusasse ja eemaldasime osa Timmkanali sillakattest. Taandumise puhuks töötasime lõunapool Timmkanali välja ja näitasime gruppidele nende asukohta ja kuulipildujate pesad. Väliste pidi tõmbama tagasi esimesena, mina tema järel.

Õõ mõddus vaikelt. Alles järgmisel hommikul (8. juulil) teatas luure vastase jõu- dade koondumisest eesolevas Tautsi külas. Tankide olemasolu ei olnud luure kind- laks teinud. Kuna rünnakut ei alustatud, siis võis arvata, et oodatakse suuremate jõudude, võib-olla tankide järele jõudmist.

Keskhommikul võitis vaenlane luure meiega kontakti, mille järel hakkasid nähta- vale ilmuma vene sõjaväe ja hävituspataljoni ahelikud. Meie lahinguvõime oli nii inim- kui tulejõus märge- tavaliselt tõusnud. Oli saabunud abi Lätimaalt, Ainazi (Heinas- te) ja Salatsi omakaitse meestest formeeritud paarikümne meheline hästirelvastatud grupp. Läti vabariigiaegse sõjaväekapteni juhtimisel, kes väitis, et ta tuli oma meestega Eestile vabadussõjaajast võlga tasuma. Teatavasti vabastasid ju eest- lased Vabadussõjas ka Põhja-Lätimaa venelastest. Igatahes lätlaste eesmärk oli õilis. Kapten ise oli uhke olemisega ja auahe ning tahtis vanema ohvitserina lahingu juhtimist kohe üle võtta. Rannamehed olid aga kategooriliselt selle vastu, et enne tahavada näha kui kange lahingumees ja hea juht ta ise on. Lõpuks leppis lät- lane rannameestega kooskõlastatud lahingutegevuses kokku ja Väliste, kes oskas vabalt läti keelt, selgitas neile täpse rinde olukorra ja vastase kavatsused. Lätlaste ülesandeks jäi vasaku tiiva kaitse.

Enne lahingu algust jõudis veel kaevikutesse kümnekonna mehega endine Mõis- saküla piiripunktiülema kapten V. Raid. Pakkusin kapten Raidile kogu juhtimist üle võtta, kuid ta keeldus kategooriliselt. Võitis siiski enda hoole alla parema tiiva kait- se ja asus kohe oma meestega vastast paremalt haarama. Mina jäin üldjuhiks, asu- kohaga meie positsioonide keskmes kuulipildujapesas.

(Järgneb)

KILDE EESTI VABADUSVÕITLEJATE ÜLERIIGILISELT KOKKUTULEKULT HAAPSALUS (algas lhk. 1)

Esimene ime

„Selle aastaga algusele langes veel üks oluline juubel,“ ütles oma kõnes Riigikogu riigikaitse komisjoni aseesimees ja Laidoneri Seltsi aseesimees Trivimi Velliste, keda kiiduvaldustega vastu võeti. „Nimelt pühitsesime Vabadussõja murdelahin- gute 80-ndat aastapäeva. See oli aeg, millal tekkis Eesti riigi esimene ime. Pärast seda kui Vabadussõja algul valitsenud paanika, võitis eesti sõdur usu endasse. Rinne, mis oli kogu aeg veerenud kiiresti idast läände, hakkas järsku pöörduma läänest itta. Sündis Vabadussõja vaim.“

Kõneleja tuletas meelde ka hiljuti tähistatud Võnnu lahingu 80-ndat aastapäeva ja legendaarset Batti ketti, millal lätlastele ja leedulastele ulatati käed. „Ka selles ketis oli Vabadussõja vaim, Sinimägede vaimu — seda vaimu mida kannate endas Teie, kallid sõjaveteranid! Aga kahjuks ma ei näe täna siin palju noori. Aga kui need noored saavad natuke vanemaks, jõuavad keskkikka, siis olen veendunud, et nad tuletavad meelde vanaisadid, kes sõdisid Sinimägedes ja selle võitlusega oleks meie riigi taastund olnud võimatu või väga-väga raske.“

Riigikogu saadik soovib vabadusvõitlejale palju jõudu ja vastupidavust teel uude sajadinsse. Seda tervitati vägeva aplausiga.

„Kui olin laps... ja nägin fotosid oma isast, kes kandis sõjaväe vormi, mida olin näinud ainult telekraanilt või filme vaadates. Kui küsisin, mis oli selle võitluse mõte, andis isa mulle lugeda Eesti Leegioni laulusõnu. Neis on ilusasti kirjas üks mõte: Me kodustele üle käinud raevutsev tuul, neist kiskunud tütreid ja pojad. Ent võitleme seni kui raas on kuul ja neile tee avat'on koju!“

Nii alustas on pöördumist vabadusvõitlejate poole Riigikogu saadik Vootele Hansen.

Nende laulusõnade mõte võtab kokku võitluse eesmärgi. See ei lõppenud ei 1944-ndal ega 1945-ndal aastal. Ka siis mitte kui metsavennad arreteeriti ja tapeti, ega lõppenud ka vangilaagrites. Noorena tekkis küsimus: „Kus riigis me elame? Ametlikult räägitakse ühte, koolis räägitakse internatsionalismist — kodus aga hoopis teist juttu. Võitlus eesti vaimu, eesti püsimajäämise eest kestis edasi. Ja see võitlus pole tänagi peale lõppenud!“, lõpetas oma sõnavõtu riigikogulane.

Aplaus lätlastele

Nii võeti vastu Läti Rahvusliku Sõdurite Ühenduse juhatase esimees hr. Roma- novskis. Ta annab aplausi saatel meie vabadusvõitlejale üle tervitused nimetatud lätlaste ühenduse ning 15.-nda ja 19.-nda Läti Diviisi leegionäride poolt. Ta rõhutab, et tuleb paljastada vale meie võitlusaasiale kohta, mis tuleb idast ja mitte sõpradelt läänest.

„Teie, eestlased, olete tugevamad kui meie. Te tunnustate ja kaitsete endisi vaba- dusvõitlejaid. Olete tugevamad eneseaustuses ja isamaa armastuses (aplause). Eestlane ja lätlane ei anna alla (kestev aplaus)!“

Kurt Meier Steineri Korpuse Veteranide Organisatsiooni esimees Saksamaalt. „Meie lapsed ja lapselapsed peavad uues Euroopas elama vabalt ja uhkete inimestena. Euroopas, kus pole vaenu, on rahvaste vahel teineteise mõistmist“, võtab ta kokku oma mõtteavalduses esitatud seisukohad.

Tervitusi toob Soome Sõjaveteranide Organisatsiooni esimees hr. Pannonen. Metsavendade Liidu esimees hr. Ojaste ütleb, et see liikumine kestis okupeeritud Eestis kuni 27. septembrini 1978.a., ajani kui hukkus Võhandu jõe võitluses julge- olekuaga August Sage. Temale on püstitatud Tartus Raadi kalmistul mälestusmärk.

Pärnumaa metsavendade nimel võtab sõna pr. Lepp. Teda võetakse vastu kestva aplausiga.

Lõppsõna ütleb EVL esimees hr. Kerde. Ta annab ühtlasi EVL kuld pärjaga teene- märgi üle Laidoneri Seltsi esimehele Rein Ranvere'le. See teenekas mees tähistab oma 88-dat sünnipäeva.

Sellela on vabadusvõitlejate kokkutuleku ametlik osa läbi. Algab asja lõbusam pool. Laulab kaitseleidi segakoor, mängivad Tallinna, Võru ja Pärnu ühenduse ansambli. Lauldakse üheskoos „Vabadusvõitlejate marssi“, akordionil selle laulu sõnade ja viisi autor Ralf Kaup. Ja läheb lahti tantsuks. Kogu seda meelelahutust juhendab ja kutsub kaasaelamisele Anne Ennenpalu. Nimi on hästi tuntud? Pole vaja tutvustada.

Soovijale korraldab piirivalve kaatreil väljasõite Haapsalu ilusale lahele. Heast sõdurisupist saavad kõik kõhud täis. Ka ilm soosib kokkutulnud. Päike särab ja tuul on ennast taltsutanud.

Ja siis hakkavad bussid veerema tagasi Eesti eripakkidesse, et viia heade mälestustega üle tuhande vabadusvõitleja tagasi oma kodudesse.

Tuleval aastal ollakse jälle koos!

Hugo Avila, Tallinnast

Teade

Dr. Helbe Merila-Lattikul Eestis on valmimas suurteos Eesti arstide saatusest läbi kolme okupatsiooniperioodi, leksikon „Eesti arstid 1940–1960“, mis toob esile Eesti arstikonna kaotused ja kannatused sellel eesti rahvale nii saatuslikult raskest periood- il. Teosele on andnud positiivse hinnangu ajaloolastena hr. Mart Laar ja prof. Hel- mut Piirimäe, dr.med. Ilo Käbin, TÜ prof. dr.med. Raul-Allan Kiivet, Eesti Arstide Liit ja mitmed teised. Selles on esitatud 2609 eesti arsti elulugu sellest perioodist 800–900 leheküljel alapealkirjades all:

Eesti baltisaksa arstid, kes repatrierusid 1939–1941.a.	(195 elulugu)
Eesti arstid, kes lõpetasid ülikooli kuni 1944.a. ja jäid Eestisse	(634 elulugu)
Eesti arstid, kes 1944.a. lääneriikidesse põgenesid	(312 elulugu)
Eesti arstid, kes lõpetasid TRÜ 1945–1950.a.	(1282 elulugu)
TÜ arstiteaduskonna üliõpilased, kes põgenesid/repatrierusid	
1939–1944.a. ja lõpetasid arstidena välismaal	(186 elulugu)

Kokkuvõtted, üldistused, nimekirjad
Teose kannehind kujuneb 250.-EEK.

Tellida saab: Dr. Helbe Merila-Lattik, Esplanadi 14, 80014, Pärnu, Eesti.

KÄREVERE LAHING

27 augustist – 19 septembrini

1944.a. teenisin rühmalehman 40. politseipataljonis. Peale ägedaid võitlusi Dünaburgi (Daugawpils) rajoonis, saabus pataljon aug. 1944 Tallinna. Paiknesime Pärnu maanteel, end. Tehnika gümnaasiumi hoones. Seal toimus 38. pataljoni täiendamine ja varustamine. Olid ju read hõrenenud mõeldud võitlustes. 40. pol. pataljon likvideeriti.

Pat. koosnes 4 kompaniist, 1., 2. ja 3. laskurkompaniist ja 4. raskekomp. Laskurkompaniides oli keskmiselt 110 meest, relvastus K.K.P.-püssid. Pataljoni ülemaks oli major Julius Ellandi, adjutantiks Rinne, kompül 1 Kivioja kompül. 2 Madisoo ja kompül. 4 Allert, meie 3. kompanii ülemaks oli ltn. Piskar ja veltveebiks veltveebel Saidro. Meeskonna väljaõppe ja sõjalised kogemused keskmised. Voo-riks olid mõned hobuveokid laskemoona veoks.

26. aug. saabus käsk sõita Tartu alla lahingusse. Asusime rongile ja 27. aug. hommikul laadisime maha Tabivere jaamas. Teel ega mahalaadimisel vaenlane meid ei hääri. Meeleolu oli hea. Pärast meid, samal päeval saabus Tabivere 37. pol. pataljon.

Kella 11 paiku hommikupooltel andis patül. meie lahingkäsu: 1. ja 2. komp. minna Puurmani-Kärevere maanteele ja sealt arendada pealetungi Kärevere suunas. Meie komp. pidi minema u. 3–4 km. läände, Koogi vallamaja rajooni. Meie pat. pidi alluma ühele saksa rügemendile. Olukorra koht selgus, et punased olid ületanud Emajõe ja vallutanud Kärevere-Kärkna rajooni ning laiendasid edu läände. Saksa meeskond oli mineerinud Emajõe silla Käreveres, kuid seda ei õhkinud. Hiljem olevat jõel olnud meie omakaitse post, kes ei ole teadnudki õhkulaskmisest. Punased tulid silla kaudu üle ja omakaitse mehed hajusid.

Koogi vallamaja rajoonis asusime kaitsele lõunapoolse maantee. Õhtuni punased meid ei tülitanud. Õhtu kella 10–11 paiku andis patül. meie käsu tungida metsatee üldsuunas Kärevere asunduse peale. Piki Purmani-Kärevere maanteed pidi tungima meie pat. 1. ja 2. komp. ning meist purmani 37. pol. pat.

27/28. aug. õö oli vaikne ja soe. Liikusime ahelikus ja kammisime metsa kahelt-poolt teed. Umbes 2 km. Koogilt lõunapoolle oli üksik talu, seal oli venelaste luure sees. Mõnede paukude järele punased jooksid minema. Talus olid mõned naised, need rääkisid, et punased neid ei ole tülitanud. Edasi liikusime sirget metsateed mööda kuni Kärevere asunduse põldudeni. Sinna jõudsimme hommikul kella 4–5 paiku. Meie rajoonis olid mõned üksikud paugud, kord oli paremal kuulda tugevat laskmist ja hurraa karjumist. Kuid see pea vaiks. Meil kaotusi ei olnud.

Kärevere põldude ääres paiknesime ahelikus, ees olid tasased väljad, u. 2 km. kaugusel oli Kärevere-Kärkna maantee. Välja keskel oli üksik talu, seal ka kraav. Teiselpool maanteed veel põllud ja siis mets ning selle taga Emajõgi. Kärevere asunduse hooned olid meist paremal teeristil.

Hommikul kella 6 paiku tulid vene tankid metsa lähedusse, nad liikusid põllul edasi-tagasi ja tulistasid meid. Ka oli näha venelaste liikumist. Vaenlase tuli oli tugev. Lühikese ajaga oli meil 7 surm ja 11 haavatut.

Kella 7. paiku saabus käsk rünnakuks. Meie kompanii pidi ületama lahtise välja ja jõudma maanteeni. Meid toetasid 2 saksa „pakk“ ja 1 tank (tiiger). Paremal Purmani-Kärevere as. suunas tungisid edasi meie 1. ja 2. komp.

Meie algamine liikumist hüpätena. Vene tankid liikusid põldudel. Vahel olime nende vahel ja nad olid isegi meie taga. Saksa tank ja pakid tulistasid vene tanke ja hävitasid mitu, ka meie meeskond hävitas tanke. Vene tankide tuli ei olnud enam täppis. Kaugemale jõudes algas venelaste tuli üle maantee asuvast metsast. Kord ühest lõhest pikksilmaga vaadates, nägin üle tee 4 vene tanki. Need, nähes meie gruppi alustasid tulistamist. Üks müsk lõhkes lohu vasak kaldal ja ma sain kergelt haavata. Õhtupooltel saabus meie appi üks „pakk“ eesti meeskonnaga, ülemaks oli ltn. Truus. Päeva jooksul oli meil hulk kaotusi, ka sai siin rindele saabudes haavata ltn. Paas ja Linnas. Kuna vene kaitse oli metsaserval tugev, tõmbusime käsu kohaselt vaikselt tagasi hommikusele lähtealusele.

28/29. aug. kesköö saabus uus käsk rünnakuks. Meie kompanii ründas endises suunas. Meie ületasime välja ja jõudsimme Kärevere-Kärkna maanteeni. Vene kaitse püsis endiselt metsa serval. Algasime selle rünnakut. Kuid pea järgnes saksa patareide tugev ettevalmistustuli vene asutusele. Meie tõmbusime maantee läheduses tagasi. Sel ajal oli kuulda tugevat tankide liikumise müinat vasakul pool. Ei olnud selge, kelle tankid need olid, kuigi eelmisel päeval räägiti, et saksa tankiüksus (Strauchwitz) tulevat meie appi. Võtsin reamehe Adamsoni kaasa ja läksime maanteekraavi mööda vastu. Pea tulid udus nähtavale saksa tankid. Neid oli 10–12 tk., kuid nad liikusid läbi Kärevere jätkudes liikumist Põltsamaa suunas ja kadusid pea. Meile nad appi ei jäänud.

28. augusti lahingus vaenlane kaotas 43 tanki purustatuna, tervelt saadi kätte 14 tanki, milledest moodustati Eesti tanki üksus, mis sellest üksusest sai on minule teadmata.

Peale ettevalmistustule lõppemist ründasime metsa ja vallutasime selle. Venelased tõmbusid tagasi üle Emajõe. Nad korraldasid oma kaitset teiselpool jõge. Asusime Emajõe vasakul kaldal. Eelmisel päeval oli saksa lennuvägi oma pommi-odega purustanud Kärevere silla, et lõigata ära venelaste tee. Ka meie 1. ja 2. kompaniid olid vallutanud Kärevere as. ja jõudnud Emajõe kaldale. Selles lahingus kandis venelane suuri kaotusi. Tanke oli lahinguväljal 45–47 tükki. Neist osa oli mahajäätud tervetena, kuna meeskonnad olid põgenenud. Ka meie pataljonil oli küllalt kaotusi. Jõudes Emajõe kaldale jäime sinna kaitsele.

30. aug. algas venelane meie tulistamist raske miinipildujatega (stalinorelid). Ma hüppasin 9 mehega jõe ääres asuvasse kaevikusse, kust algasime venelaste tulistamist üle jõe. Vahetasime asukohti, kuna venelase tuli oli tugev. Kord mind nagu tükas asuda meestega teisele kohale, vaevalt saime asuda uude kohta, kui vanas kohas plahvatasid vene rasked miinid. Üks sõduritest viivitas hüppega ja sai surma.

Kompül. ltn. Piskar oli vahepeal ära. Tulles kompaniisse tagasi, sai ta haavata. Pat. adjutandil korraldusel asusin kompaniid juhtima. Kohal oli meil 60 meest. Hiljem liitusid veel 20, kes olid vahepeal tagasi tõmbunud. Seega kompaniis 80 meest. Samal päeval asus meie juurde saksa patarei tulejuht, see parandas palju olukorda, kuna nüüd ta juhtis tule vene relvadele ja gruppidele.

2. sept. sain käsu viia kompanii patül. staapi, mis asus Kärevere as. kanali ääres 2–3 punkris. Meie asukohad võttis üle S. komp. Kompaniis oli 70 meest. Peale patül. ja adjutandi oli kohal veel ltn. Jaan Tiivel. Patül. vaatas kompanii üle ja kiitis mehi. Ltn.

EESTI DIVIISI MUUSEUM

Eestis reisides kohtusin Pärnus ühe väga energilise ja huvitava noormehega, kes on oma ealt üle 35. Vestluses selgus, et noormees on Leo Tammiksaar, kellega ma olen kirja teel ühenduse olnud üle aasta. Olen kogunud ja saatnud täiendavaid andmeid tema poolt koostatud raamatu „Eesti Diviisi struktuur ja ohvitseride koosseis Teises maailmasõjas“.

Tekkib küsimus, et kes on Leo ja miks ta siis nii palju tööd ja vaeva kulutab ühe tähtsa Eesti ajaloo osa säilitamiseks, millest paljud ajaloolased „griglikult“ katsumad mööda liilida ning isegi praegune Vabariigi Valitsus sellest ajaloo osast kikiarvil mööda liilida. Erandiks on peaminister Mart Laar. Praegu on valmimas Eestis tema uus videosaade „Eesti 1941“ (ümbes sarnase pealkirjaga), milline peaks aasta lõpuks ekraanile ilmuma. Režisööriks on tuntud andekas Norma Jõekalda.

Vestluses Leo Tammiksaarega selgub, et juba Nõukogude ajal koolis käies tekkis temas suur kahtlus ja uudishimu leida tõetena, miks vene propaganda oma raamatutes, ajakirjades, filmides, televisioonis aina ülistab venelaste võitu kõikide üle, näidates neid üha üli-inimestena, nad on targad, head jne. Ülistus on lihtsalt südan pööritamise panev. Teisest küljest aga on sakslased ja eestlased alati idioodid ja lollid, südametun mõrtsukad ja kurjategijad. See ei mahtunud kuidagi noore eestlase hinge. Tasapisi hakkas ta juba peagu lapsepõlvist üürima ning materiale koguma, et tõtt leida. Muidugi Nõukogude ajastul tuli seda teha salaja ja varjatult, kuid Vabariigi ajastul aina uurimine jätkus ning eriti viimase 10 aasta jooksul on saanud Eesti Diviisi Muuseum teoks algul küll ainult tema oma kodus.

Leo palub abi kõikidelt ülemaailma elunevatelt endistelt Eesti Diviisi meestelt, et nad saadaksid temale õlakuid, tunnusmärke ja muid esemeid, mida võiks muuseumis kasutada.

Samal ajal kohtusin ka Pärnus Rüütliristi kavaleri Harald Nugiseksiga tema kenas kodus. Ta palus edasi anda kõikidele endistele relvavendadele parimad tervitused ning soovitas, et kõik sõdalased aitaksid Leo muuseumi täiendada. Lahkudes Leoga Haraldi kenast kodust, mõlkus mõte, et eesti mehe meel pole surm veel, seda ei suuda hävitada ei surm ega katk... Nii siis Leo ja Harald, suur tänu ilusa unustamatu külastuse eest ja ma loodan, et muuseum saab varsti rohkesti lisa. Jäädvustasin selle külastägu videofilmi „Eesti Diviisi Muuseum“, milline koosneb L. Tammiksaarega vestlusest muuseumis, ringvaade muuseumis, vestlus H. Nugiseksiga, pilte kolonel Rebaste ümbermatmisest Tallinnas. Kestvus umbes 20 min., saadaval K.A. Lehela studios.

Leo Tammiksaare aadress: Leo Tammiksaar, Telliskivi 8, EE3600 Pärnu, Estonia.

K.A. Lehela

Tiivel hakkas mehi noomima ja neile moraali lugema. Rindemeestena tekkis meil arusaamatus. Mehed küsisid, kes ta on? Patül. teatas, et Tiivel on meie uus kompanii-ülem. See vahejuhtum jättis halva mulje. Ma asusin tagasi rühma juhtimisele.

Meie kompanii sai ülesande võtta 37. pat. paremalt tiival üle ühe kompanii kaitseleiki. Juba varem olin luuranud sealset maa-ala, kuna olime naabrid. Sel kohal on enne Emajõe kanal, ning 37. pat. oli kaitsele tegelikult kanali kaldal. Üle kanali oli purre, viisime oma kaitsepositsiooni Emajõe kaldale.

3. sept. saabus meie kompaniile käsk tungida ootamatult üle Emajõe venelaste asutusse ja lõigata ära maantee. Samal ajal pidi tungima läänepoolt meie teine grupp ltn. Koolmeisteri juhtimisel. Seega oleks osa venelasi jäänud kotti. Pealetung pidi sündima ootamatult.

Jõe ületasime vaikselt kummipaatelid kell 3 hommikul. Tungisime kiirelt venelaste asutusse, mis oli metsa serval 1 km. jõest. Lõök tuli venelastele täiesti ootamatult. Neil tekkis paanika, põgenesid, jättes maha relvi ja isegi oma supikatta. Kahjuks kompül. peatas mehed, seega venelased said aega korraldamiseks ja meil kadus hoog. Mõne aja pärast algasime pealetungi paremale maantee suunas, jättes oma tiiva kaitseks 1 jao ühes rk'ga. Jõudsimme maanteele, kus peatusime maanteekraavides.

Mõne aja mõõdmisel algasid venelased vasturünnakut. Nende tankid tungisid maantee suunas edasi ja algasid meie tulistamist. Vene jalavägi lähenes. Tekkis ohtlik olukord. Kompül. ltn. Tiivel kaotas närvid, tõmbus kümnu ja jooksis tagasi. Veltveebel Selter sai raskelt haavata ja ütles „minuga on läbi, katsu päästa mehi“. Hakkasime üksikult tõmbuma tagasi, venelased meie kannul. Tagasitõmbumisel kasutasime heinaküübi. Aitasime haavatuid, neid oli hulk. Jõe läheduses jõudes avasid sakslased tugeva tule venelastele, see pani seisma nende edasitungi. Ainult haavatud viidi tagasi üle jõe. Püsisime jõe vastaskaldal kaitsele kella 10-ni õhtul.

Kella 10–11 vahel õhtul tõmbusime käsukohaselt tagasi üle jõe. Sain käsu ilmuda patül. juurde ettekandele. Kompaniis oli alal 37 meest. Selle lahingu eest sain Raudristi, mille üleandmine patül. poolt sündis huvitava viisil. Komp. mehed said 7 Raudristi. 37 mehele anti ka pakid. Hiljem kauplemise peale sain veel 11 mehele pakid, kes olid vahepeal kompaniist lahku läinud. Asusin patül. käsul kompaniid juhtima. Koosseisus 48 meest.

Sel õöl saabus kohale uus saksa üksus. Meie pataljon sai vaikselt kaitseleõigu Emajõe kaldal Ulila elektrijaama kohal. Käisime korduvalt üle jõe luurel ja vange toomas.

18. sept. 44. saabus käsk taandumiseks. Esialgu läksime Koogile, kus kohtasime gruppi Rebaste rüh. mehi. Rebane oli nad maha jätnud ja ise tagasi tõmbunud. Mehed olid väga pahased. Koogilt siirdusime Kursi kiriku juurde. Meie seal c'les sai kpt. Möistlik ja 4 meest surma jõe ületamisel (oli mineeritud). Matsime nad Kursi kiriku ausera ette. Kogu 19. sept. olime jõe kaldal kaitsele. Oli tulevahetus venelastega.

Õhtupooltel saabus käsk taandumiseks. Olime kontaktiosana ja pidime lahku 20. sept. kell 6 hommikul või vaenlase survel varem. Hommikul saabusime Pika-nurme asundusse.

20. sept. pidi meie pat. kaitsema Põltsamaa suunda. Ltn. Raidna 30 mehega pidi julgustama meie paremat tiiba Umbuse soo suunas. Meie 3. kompanii oli varus. Päeval selgus, et punased olid läbinud Umbuse soise rajooni ning ltn. Raidna grupp oli hädas. 3. komp. läks vasturünnakule. Pea olime omakorda rõngas, kus tulime õnnelikult välja järgmisel õöl.

Taandumine jätkus järk-järgult üle Kolga–Jaani kuni Paistuni. Seal teatati Eesti mahajätmisest ja meestele anti valida, kas jääda kohale või taanduda Saksamaale. Mina oma grupiga tulin Saksamaale. Läti piiri ületasime 27. sept. 1944.a.

Karl Aavik, noorem veltveebel